

Moldova divizată. Atenuarea tensiunilor, în contextul amestecului Rusiei și al apropierii alegerilor

Informarea Crisis Group Europa N°97

Chișinău/Kiev/Londra/Bruxelles, 21 August 2024. Traducere din engleză

Ce este nou? Pe măsură ce Moldova s-a îndreptat spre Occident după invadarea la scară largă a Ucrainei de către Rusia, totodată a adoptat o abordare mai fermă față de două regiuni – Transnistria separatistă și Găgăuzia autonomă – care la rândul lor au căutat sprijinul Rusiei. Odată cu apropierea alegerilor prezidențiale și a referendumului privind aderarea la UE, dezbinările din Moldova s-au adâncit pe fondul amestecului Rusiei.

De ce este important? Rusia se amestecă în procesul pre-electoral și alimentează dezbinarea internă, încercând să zădărnicească aspirațiile Moldovei către UE și să destabilizeze politica țării, cu scopul de a-și recâștiga influența pierdută. Nerezolvarea acestor probleme ar putea avea implicații, pe viitor, asupra stabilității Moldovei.

Ce ar trebui făcut? Abordarea dură a guvernului moldovean față de Transnistria și Găgăuzia a dus la creșterea tensiunilor interne și pare contraproductivă. Partenerii internaționali ai Moldovei, în special UE, ar trebui să o încurajeze să extindă dialogul cu Transnistria și să caute noi canale de comunicare cu Găgăuzia, cu scopul de a negocia o soluționare de lungă durată a disputelor.

I. Prezentare generală

Pe măsură ce se apropie voturile-cheie din octombrie, oficialii moldoveni sunt tot mai îngrijorați de ingerința Rusiei și de impactul acesteia asupra stabilității țării. Oficialii din Chișinău, capitala Moldovei, se tem că Rusia manipulează dezbinări interne vechi de decenii pentru a favoriza instabilitatea înaintea alegerilor prezidențiale din 20 octombrie și referendumului care va avea loc în paralel, privind aspirațiile țării de aderare la UE. Rusia a căutat mult timp să își extindă influența semănând dezbinare între Chișinău și două regiuni disidente: Transnistria, care s-a desprins într-un scurt război secesionist, în 1992, și Găgăuzia, care a obținut o largă autonomie în 1994. Dar, pe măsură ce Moldova s-a apropiat de Occident, tacticile Chișinăului de a controla regiunile au dus la creșterea tensiunilor. Cu încurajarea partenerilor occidentali, autoritățile moldovenești ar trebui să înceapă să abordeze o abordare mai ușoară – căutând soluționarea disputelor interne, chiar în timp ce Chișinăul se străduiește să contracareze amestecul Rusiei în afacerile sale interne și să se prote-

jeze împotriva unei crize energetice postelectorale privind livrările de gaze rusești către țară.

Localizarea Moldovei între Ucraina și România a făcut ca atât Kievul, cât și Moscova, să dorească să obțină sprijinul acestei națiuni formal neutre în lupta lor. În ultimii doi ani, lideri de la Chișinău au acuzat Moscova de întreruperea aprovizionării cu energie, finanțarea protestelor politice și tentativa de lovitură de stat. Ei se tem că Rusia va continua să încurajeze tulburările, inclusiv în regiunile disidente, Transnistria și Găgăuzia, pentru a submina autoritatea președintei Maia Sandu, care a orientat politica externă a țării într-o direcție mai occidentală, considerând Rusia drept principalul adversar. Apelurile publice lansate în februarie și martie de liderii din Transnistria și Găgăuzia pentru susținerea Rusiei împotriva a ceea ce ei consideră a fi tratament abuziv din partea autorităților moldovenești au întărit îngrijorările Chișinăului cu privire la amestecul Rusiei înaintea votului din octombrie și a scrutinului parlamentar de la începutul anului 2025.

Deși nu există nicio îndoială că Moscova a alimentat mult timp flăcările nemulțumirii din Transnistria și Găgăuzia, nemulțumirile locuitorilor și neliniștile autorităților din aceste două regiuni nu sunt doar un efect al amestecului Rusiei. Pe măsură ce pașii Chișinăului către independența energetică și războiul Rusiei din Ucraina au diminuat influența economică a Moscovei în Moldova, Chișinăul a adoptat o linie mai dură împotriva celor pe care îi acuză că îmbrățișează separatismul sau că urmează linia Kremlinului. În acest fel, a alimentat nemulțumirile în cele două regiuni disidente și a oferit Rusiei muniție pe care o poate folosi pentru a propaga discordia. De asemenea, riscă să piardă cea mai bună ocazie din ultimele decenii de a căuta o apropiere de Transnistria, făcând în același timp prea puțin pentru a gestiona o relație dificilă cu Găgăuzia.

Menținerea sub control a acestor tensiuni va depinde în parte de gestionarea a trei provocări interconectate. Cea mai iminentă se referă la tentativa de interferență a Rusiei în perioada premergătoare voturilor programate pentru octombrie. Guvernarea Sandu a colaborat cu aliații occidentali pentru a consolida rezistența Moldovei la dezinformare, atacuri cibernetice și alte forme de subterfugiu. Cu toate acestea, în gestionarea acestui set de riscuri, Chișinăul va trebui să acționeze cu prudență pentru a evita agravarea polarizării țării, în special în ceea ce privește noua orientare a politicii sale externe. Dacă eforturile de combatere a amestecului se transformă în măsuri de forță antidemocratice sau neconstituționale împotriva moldovenilor simpatizanți ai Moscovei, aceasta nu va face decât să ofere Rusiei ocazia de a profita de aceste diferențe și de a complica negocierile de aderare a țării la UE.

A doua dilemă cu care se va confrunta guvernul va fi cum să evite o criză iminentă legată de expirarea unui acord de tranzit pentru gazul rusesc care curge în prezent prin Ucraina către o centrală electrică din Transnistria. Contractul de tranzit al conductei dintre Rusia și Ucraina este critic pentru aprovizionarea cu energie electrică a Moldovei. În ciuda fricțiunilor care pot apărea în perioada premergătoare datei de 20 octombrie, guvernul ar trebui să se angajeze cât mai curând posibil în discuții cu cel mai larg spectru de părți interesate, inclusiv cu lideri UE, ucraineni, ruși și transnistreni. Măsurile luate de Moldova pentru a-și reduce dependența de aprovizionarea cu energie din Rusia au înregistrat progrese. Dar acest lucru nu este încă suficient pentru a o elibera de dependența de achizițiile de energie de la centrala pe gaz din Transnistria și nu poate compensa impactul potențial al unei opriri bruște a fluxuri-

lor de gaz rusec către regiunea separatistă, care ar putea duce la o fugă semnificativă în Moldova și ar putea avea efecte destabilizatoare.

În cele din urmă, pe parcursul și dincolo de ceea ce se prefigurează a fi o perioadă turbulentă, oficialii moldoveni nu trebuie să piardă din vedere o a treia provocare pe termen lung – fără îndoială, cea mai critică: necesitatea de a aborda problemele mai profunde din relațiile sale cu Transnistria și Găgăuzia. Chișinăul ar trebui să reînnoiască urgent eforturile de minimizare a tensiunilor care stau la baza atâtor probleme imediate ale sale. Ar trebui să revigoreze contactele cu liderii de facto din Transnistria, în vederea unor eventuale discuții privind reintegrarea acesteia. Provocarea este mai mare în Găgăuzia, având în vedere că guvernatorul acesteia (aliatul politic al unui om de afaceri exilat, sancționat de SUA și UE pentru interferență electorală în interesul Rusiei) este considerat de guvernul Sandu drept o marionetă rusească nelegitimă, dar chiar și aici ar putea fi loc pentru cultivarea unor parteneri cu care Moldova crede că poate face afaceri. În ambele locuri, primul lucru de făcut este să se evite amplificarea tensiunilor, pentru a crea spațiu de manevră pentru diplomația internă. Partenerii occidentali ai Moldovei ar trebui să o îndemne pe această cale.

II. Moldova și Rusia: despărțirea

La mai bine de trei decenii de la declararea independenței, Moldova a slăbit legăturile sale tradiționale cu Rusia și depune eforturi asidue pentru a forma legături mai strânse cu puterile occidentale.¹

A. *Parcurgerea unei căi dificile*

Fiind un stat mic care trăiește în umbra unei mari puteri, Moldova și-a petrecut cea mai mare parte a celor trei decenii de independență de după Războiul Rece pe o linie delicată cu Rusia – care consideră țările postsovietice din vecinătatea sa comună cu Europa ca făcând parte din sfera sa istorică de influență. La scurt timp după ce Moldova și-a declarat independența în 1991, forțele ruse au ajutat Transnistria să se rupă de aceasta într-un scurt război de succesiune în 1992.² După ce Moscova a interme-

¹ Poziția strategică a Moldovei la răscrucea dintre Est și Vest a făcut ca aceasta să fie tranzacționată între marile puteri, pentru o mare parte din istoria sa modernă. Rusia a câștigat cea mai mare parte a teritoriului său – Basarabia vorbitoare de limbă română, care se află între râurile Nistru și Prut – de la Imperiul Otoman în 1812. Atunci când România vecină a absorbit Basarabia după Primul Război Mondial, Uniunea Sovietică a încercat să își păstreze influența în zonă prin crearea unei regiuni „autonome” moldovenești – Transnistria de astăzi – dintr-o fărâamă din Ucraina care se află peste Nistru. În 1940, Uniunea Sovietică a anexat Basarabia ca parte a unui acord încheiat cu Germania nazistă și a unit teritoriile de pe malurile de est și de vest într-o republică sovietică. Acest acord s-a încheiat odată cu Războiul Rece. În 1991, Moldova și-a declarat independența, iar Transnistria a purtat un scurt război de secesiune în 1992 pentru a-și consolida statutul de stat nerecunoscut, iar regiunea găgăuză (cu majoritatea nevorbitoare de română) și-a afirmat autonomia în 1994.

² Transnistria și-a declarat independența față de Moldova în 1990, precedând independența Moldovei față de Uniunea Sovietică. Pe teritoriul său a fost proclamată Republica Moldovenească Nistreană (PMR), nerecunoscută, cu Tiraspolul ca principal oraș. În 1992, Rusia a contribuit la contracararea unei încercări a Moldovei de a recăpăta controlul asupra regiunii, care s-a soldat cu peste 1.000 de morți de ambele părți. Ulterior, o forță comună de menținere a păcii formată din 402 soldați ruși,

diat o încetare a conflictului, Moldova s-a declarat stat neutru în constituția sa din 1994. De-a lungul anilor, relațiile sale comerciale cu Occidentul au crescut constant, devenind din ce în ce mai importante în ceea ce a fost odată o economie strâns legată de cea a Rusiei.³ Însă, până de curând, a rămas foarte dependentă de gazul rusesc pentru a-și satisface nevoile energetice. Prinsă între legăturile culturale, politice și economice moștenite cu Rusia și relațiile în creștere cu Occidentul, Moldova a văzut influența Kremlinului asupra politicii sale externe crescând și scăzând în ultimii ani.

Președinta Sandu a preluat funcția în 2020, iar Partidul Acțiune și Solidaritate (PAS) a obținut majoritatea parlamentară în 2021, pe o platformă care favorizează legături mai strânse cu UE, însă nu era clar cât de repede se va produce această schimbare. Ca și predecesorii săi, Sandu s-a întâlnit cu trimișii ruși în săptămânile care au urmat alegerii sale și a menținut relații cordiale cu Moscova.⁴

Inviaza la scară largă a Rusiei în Ucraina în februarie 2022, împreună cu o serie de crize energetice (discutate mai jos), a catalizat orientarea Chișinăului către Occident. În prezent, guvernarea Sandu a îmbrățișat încercarea de aderare la UE și a prezentat Moscova drept principalul său adversar – ambele fiind acțiuni fără precedent în scurta istorie a Moldovei.⁵ Noua strategie de securitate națională a țării, dezvăluită de președinta Sandu în octombrie 2023, afirmă că „Federația Rusă și interpușii săi în Republica Moldova reprezintă cea mai periculoasă și mai persistentă sursă de amenințare” la adresa țării.⁶ Sandu a declarat că decizia de a identifica Rusia drept principala amenințare la adresa țării sale a fost luată în urma unor discuții cu oficiali din SUA, Regatul Unit și UE, care au îndrumat guvernul cu privire la modul de a se pregăti împotriva presiunilor externe.

Opinia publică se schimbă și ea. Tradiționala divizare moldovenească dintre cei care susțin integrarea în UE și cei care privesc spre Rusia ca pe un protector ales rămâne, dar adepții taberei din urmă sunt mai puțini la ziua de azi, iar diferențele dintre cele două tabere sunt mai puternice ca niciodată.⁷ Numărul moldovenilor care spun că relațiile cu Rusia sunt bune a scăzut de la 53% în 2019 la 27% în 2024. Migranții care caută oportunități de angajare în altă parte se îndreaptă tot mai mult spre Vest, mulți moldoveni optând pentru pașapoarte românești pentru a putea lucra în UE.

492 transnistreni și 355 moldoveni a fost staționată în regiune. Vezi Transnistria a cerut Rusiei să mărească numărul forțelor de menținere a păcii”, RIA Novosti, 8 mai 2023.

³ În 2009, 75% din comerțul Moldovei a fost direcționat către Rusia și Comunitatea Statelor Independente; în 2024, 70% din comerț este cu Uniunea Europeană (UE), AELS (Asociația Europeană a Liberului Schimb), America de Nord și Regatul Unit. Vezi „Moldova și-a redus relațiile comerciale cu Federația Rusă la 3%”. *Kommersant*, 19 aprilie 2024.

⁴ Președintele rus Vladimir Putin a fost unul dintre primii lideri mondiali care au felicitat-o pe Sandu pentru victoria sa electorală în decembrie 2020, iar trimisul său Dmitri Kozak a vizitat Moldova pentru a se întâlni cu ea la scurt timp după aceea, în august 2021.

⁵ „Fișă informativă: Pachetul de sprijin al UE pentru Republica Moldova”, EU Neighbours East, 14 iulie 2023. „SUA vor ajuta Moldova să combată eforturile de destabilizare ale Rusiei”, Reuters, 10 martie 2023. „Moldova semnează un pact de apărare cu Franța pe fondul temerilor Rusiei”, Reuters, 7 martie 2024. „Ministrul pentru Europa va sublinia sprijinul Marii Britanii pentru Moldova în contextul agresiunii tot mai puternice a Rusiei”, Gov.uk, 30 aprilie 2024. „România va aproba a doua tranșă a ajutorului de 100 de milioane de euro pentru Moldova”, Radio Moldova, 5 aprilie 2024.

⁶ „Pentru prima dată, Moldova consideră Rusia o „amenințare la adresa securității”, *Financial Times*, 11 octombrie 2023.

⁷ „National Survey of Moldova. May-June 2024”, Internațional Republican Institute, 15 iulie 2024

B. Către autonomia energetică

Probabil cel mai important mod în care Moldova și-a schimbat relația cu Rusia este în sfera energetică, unde Chișinăul a încercat în mod activ să se debaraseze de livrările de gaze rusești. Două crize energetice, în toamna anului 2021 și apoi în 2022, au determinat guvernul să ia măsuri costisitoare pentru a pune în funcțiune infrastructura necesară accesării de surse alternative mai costisitoare de gaze și electricitate. Prima dată, în octombrie 2021, eșecul de a încheia un nou contract cu gigantul monopolist rus de export, Gazprom, a pus în pericol aprovizionarea cu gaze timp de mai multe săptămâni, în apropierea iernii.⁸ Pe fondul discuțiilor eșuate privind un nou acord, Gazprom a cerut Moldovei să plătească arierate de peste 700 de milioane de dolari, amenințând cu întreruperea livrărilor.⁹ Pentru a evita o criză, la 29 octombrie, Moldova și Gazprom au ajuns la un acord privind un nou contract pe cinci ani, Chișinăul angajându-se la un preț mai mare și promițând să rezolve problema datoriilor.¹⁰

A doua criză a survenit după invadarea la scară largă a Ucrainei de către Rusia în februarie 2022. În octombrie 2022, Rusia a redus cu o treime livrările de gaze către Moldova, acuzând Ucraina pentru problemele legate de tranzitul gazelor pe teritoriul său.¹¹ (Conducta care alimentează Moldova pornește din Rusia spre vest prin Ucraina și a continuat să funcționeze, în pofida războiului.) Tăierile din 2022 au afectat și Transnistria, determinând-o să oprească exporturile de energie electrică către Moldova de la centrala sa pe gaz. În același timp, loviturile rusești asupra infrastructurii energetice din Ucraina au oprit exporturile de electricitate ucraineană, care reprezintă aproximativ 20% din aprovizionarea Moldovei, provocând pene de curent și aruncând țara într-o criză energetică.¹² Chișinăul a reușit să gestioneze criza printr-un

⁸ În august 2021, Kozak, șeful adjunct al Administrației Prezidențiale ruse, a oferit lui Sandu o reducere la gaz în cadrul negocierilor pentru un nou contract de furnizare a gazului, în schimbul unor progrese în procesul de pace din Transnistria, a declarat pentru Crisis Group unul dintre participanții la discuțiile cu Kozak. Președintele moldovean a refuzat. Interviu acordat Crisis Group, fost oficial moldovean, 12 martie, 2024. În octombrie 2021, Guvernul Republicii Moldova a declarat stare de urgență după ce nu a reușit să ajungă la un acord cu Gazprom cu privire la un nou contract de gaze din cauza diferențelor de preț, trecând de la un contract bazat pe indexarea prețului petrolului la unul cu elemente parțial legate de prețurile huburilor europene. „Moldova declară stare de urgență după amenințările Gazprom”, RBC Ucraina, 20 octombrie 2022. Potrivit oficialilor moldoveni, Gazprom urmărește o creștere de trei ori a prețului. „Rusia folosește gazul pentru a intimida Moldova, afirmă UE”, Reuters, 28 octombrie 2021. Potrivit informațiilor, Rusia a propus o reducere a prețului în schimbul unor cerințe politice, inclusiv modificări ale acordului comercial fără tarife dintre Moldova și UE. „Gazprom a oferit Moldovei un nou acord pentru gaze în schimbul unor legături mai slabe cu UE”, *Financial Times*, 26 octombrie 2021.

⁹ „Gazprom a amenințat că va întrerupe livrările de gaze către Moldova”, RBC, 23 octombrie 2021.

¹⁰ Fondurile de urgență de 60 de milioane de euro din partea UE, al cărei șef al politicii externe a acuzat Rusia de „transformarea gazului în armă” în timpul crizei, au făcut posibil acest acord mai costisitor, iar guvernul a încercat să accelereze eforturile de diversificare a aprovizionării sale. „Rusia folosește gazul pentru a intimida Moldova, afirmă UE”, Reuters, 28 octombrie 2021.

¹¹ „Moldova afirmă că Gazpromul rusesc reduce livrările de gaze cu 30%”, Reuters, 1 octombrie 2022.

¹² În noiembrie 2022, Moldova a primit doar 51% din necesarul de gaze. Moldova a început să cumpere gaze de pe piața internațională, o mișcare care a coincis cu o creștere bruscă a prețurilor la gaze în Europa, cauzată de scăderea livrărilor rusești. Ca urmare, prețurile la gaze în țară s-au dublat și prețurile la electricitate aproape s-au triplat în 2022, alimentând inflația, care a ajuns la 30,24% în 2022, un maxim istoric, în timp ce PIB-ul a scăzut cu 5,9%. A se vedea „Gazprom reduce cu o treime

acord cu Transnistria, retrageri din rezerve și achiziții pe piața la vedere, susținute parțial de aliații occidentali. Dar ambele crize au dus la creșterea prețurilor la energie și la inflație.

Căutând o cale de ieșire din situația sa vulnerabilă, Moldova a încetat să mai cumpere gaze de la Gazprom în decembrie 2022, inclusiv prin accesarea livrărilor din gazoductul transbalcanic care pornește spre nord din Turcia, spre Ucraina – prin România.¹³ Pe baza propriului audit, Moldova a respins și datoria pretinsă de Gazprom.¹⁴ Schimbarea nu ar fi fost posibilă fără un sprijin substanțial și susținut din partea partenerilor occidentali și a instituțiilor financiare internaționale.¹⁵ Până în 2023, Moldova nu avea un minister dedicat energiei, aceste chestiuni fiind acoperite de șapte persoane din cadrul guvernului; acum există 60 de persoane în cadrul ministerului, care a fost înființat cu sprijinul Statelor Unite.¹⁶ „Rușii și-au pierdut ultimul instrument de stingere a luminii”, a apreciat un oficial moldovean de rang înalt.¹⁷

C. Schimbarea de tactică a Rusiei

Răspunsul Moscovei la deriva spre vest a Chișinăului a evoluat. La începutul invaziei sale la scară largă în Ucraina, Moscova pare să fi crezut că, controlând sudul Ucrainei până în Transnistria, va avea pârgurile militare necesare pentru a-și impune dorințele.

aprovizionarea cu gaze către Moldova”, RBC, 1 octombrie 2022; „Inflația în Moldova depășește 30% în 2022”, Interfax, 11 ianuarie 2023.

¹³ Printre altele, a inclus modificarea conductei pentru a permite fluxuri bidirecționale de gaze. Anterior, la 25 martie 2022, UE a inclus Moldova într-o platformă comună de achiziții pentru gaze naturale, gaze naturale lichefiate și hidrogen. A se vedea „UE este de acord să cumpere gaze în comun și deschide o platformă comună de cumpărare pentru Georgia, Moldova și Ucraina”, EU Neighbours East, 26 martie 2022; „Moldova nu va mai cumpăra gaze de la Gazpromul rusesc – ministrul Energiei”, Reuters, 2 octombrie 2023; „Moldova marchează un pas istoric datorită fluxului revers prin culoarul transbalcanic”, ICIS, 1 decembrie 2022; „România începe să exporte gaze în Moldova”, Barron’s, 5 decembrie 2022. „Moldova cumpără gaz grecesc pentru a testa noi rute de import”, Reuters, 13 aprilie 2023.

¹⁴ „Președintele moldovean spune că auditul infirmă datoria de \$800 mln pretinsă de Gazprom”, Reuters, 2 septembrie 2023.

¹⁵ De exemplu, cel mai mare investitor instituțional din Moldova, Banca Europeană pentru Reconstrucție și Dezvoltare (BERD), a investit 875 de milioane de euro în țară în perioada 2022-2023, din care o mare parte a fost utilizată pentru a ajuta țara să-și diversifice sursele de energie. Moldova își finanțează achizițiile de gaze de pe piața internațională prin împrumuturi de la Banca Europeană pentru Reconstrucție și Dezvoltare. BERD a oferit 300 de milioane de euro în 2022 și împreună cu Norvegia, 199 de milioane de euro în 2023. În plus, SUA au alocat 80 de milioane de dolari pentru a compensa facturile la gaze naturale și la electricitate pentru cetățenii cu venituri mici. Interviu Crisis Group cu un fost oficial moldovean, 22 martie 2024. A se vedea și „BERD investește o sumă record de 525 de milioane de euro în Moldova în 2022”, BERD, 28 ianuarie 2023. „BERD și Norvegia oferă un pachet de finanțare suplimentar în valoare de 199 de milioane euro pentru achizițiile de gaze din Moldova”, 17 octombrie 2023. „Blinken promite sprijinul SUA pentru Moldova pe fondul amenințărilor în creștere ale Rusiei”, Voice of America, 29 mai 2024. „Peste 2,5 miliarde de dolari - timp de 32 de ani. Câți bani au oferit SUA Republicii Moldova, de la începutul războiului din Ucraina”, Moldova 1, 29 mai 2024.

¹⁶ Interviu cu Crisis Group, înalți funcționari moldoveni, Washington, 10 aprilie 2024. A se vedea, de asemenea, „Moldova a înființat un Minister al Energiei. Care sunt prioritățile noului minister?”, TV8 (Moldova), 7 martie 2023.

¹⁷ Interviu cu Crisis Group, înalt funcționar moldovean, Washington, 10 aprilie 2024.

le față de Moldova.¹⁸ Moscova urmărește în continuare să forțeze Kievul să încheie un acord care – dacă va reuși – să includă preferințele sale cu privire la orientarea viitoare a Moldovei și a Transnistriei.¹⁹ Dar în prezent, cu liniile de front trasate departe de granița moldovenească, această strategie a trecut în plan secund, iar Moscova caută alte tactici.

În timp ce Moscova s-a bucurat în mod tradițional de o influență economică și politică mai mare asupra Chișinăului decât în prezent, a dezvoltat și alte instrumente pentru a menține Moldova în dezechilibru. Încă din perioada sovietică, a considerat Transnistria drept un bastion de influență în regiune, iar mai recent și Găgăuzia. Încercând să consolideze diviziunile interne ale țării, aceasta urmărește să țină Chișinăul pe picior greșit. De asemenea, este posibil să creeze un obstacol în calea integrării țării în Occident, considerând că nici UE, nici NATO nu vor accepta o Moldova divizată.

Tacticile de înfricoșare sunt un alt instrument. Propaganda Kremlinului a stârnit atât teamă, cât și dezbinare, acuzând în mod fals autoritățile moldovene că amenință vorbitorii de limbă rusă din țară – dintre care mulți trăiesc în cele două regiuni disidente; este genul de afirmație care ar putea fi un pretext pentru o intervenție ulterioară.²⁰ Într-un alt semnal de flexibilitate a forțelor, în 2023, Rusia a eliminat din doctrina sa de politică externă menționarea rezolvării conflictului transnistrean pe baza respectării suveranității și integrității teritoriale a Republicii Moldova.²¹ Ministrul rus de Externe, Serghei Lavrov, și alți oficiali fac în mod repetat paralele amenințătoare între Chișinău și Kiev, lăsând să se înțeleagă că o acțiune militară nu este exclusă.²² În plus, o serie de evenimente în mare parte inexplicabile par să fi fost menite să întărească sentimentul că puterea rusă poate ajunge încă în Moldova – inclusiv explozia unui elicopter la sol pe 17 martie și un atac cu dronă pe 5 aprilie – ambele, la baze militare din Transnistria – și alte explozii în aprilie și mai.²³

¹⁸ Un comandant rus a declarat că, în a doua etapă a războiului, trupele ruse ar urma să înainteze până în Transnistria. „Ministerul Apărării enumeră obiectivele celei de-a doua etape a operațiunii speciale din Ucraina”, TASS, 22 aprilie 2022.

¹⁹ „Conflictul va fi rezolvat de actori mari, nu în Moldova, iar o soluție la pachet privind Ucraina și Transnistria ar fi potrivită pentru Moscova”, a declarat un oficial rus. Același oficial rus a declarat pentru Crisis Group că, în cazul unei victorii în Ucraina, Moscova va face presiuni pentru reintegrarea Transnistriei în Moldova, insistând în același timp asupra garanțiilor de neutralitate a țării și asupra unui statut special pentru regiunea separatistă. Interviuuri Crisis Group, oficial rus, februarie și noiembrie 2023. Potrivit unui politician moldovean, în acest scenariu, țara „ar trebui să oprească complet cooperarea în materie de securitate cu Occidentul”. Interviu acordat Crisis Group, politician moldovean, Chișinău, 22 noiembrie 2023.

²⁰ La 1 martie 2024, ca răspuns la apelul Transnistriei, Lavrov a declarat: „Regimul care s-a instalat la Chișinău și care calcă pe urmele regimului de la Kiev, abolind tot ce este rusesc, discriminând limba rusă în toate sferile și, împreună cu ucrainenii, organizând, de asemenea, presiuni economice grave asupra Transnistriei”. A se vedea „Lavrov a comentat motivele cererii Transnistriei de ajutor din partea Rusiei”, RIA Novosti, 1 martie 2024.

²¹ Oleg Ignatov, „Exprimarea cu voce tare a părții liniștite: Noua viziune a Rusiei pentru confruntarea cu Occidentul”, comentariu Crisis Group, 2 mai 2023.

²² Vezi, de exemplu, „Lavrov a declarat că Occidentul vrea să transforme Moldova într-o nouă „anti-Rusia”. Chișinăul a condamnat „retorica amenințătoare” a ministrului”, Meduza, 2 februarie 2023.

²³ Autoritățile moldovene susțin că atât explozia, cât și incidentul cu drona – care reflectă o serie de evenimente petrecute în săptămânile de după invazia Rusiei în Ucraina – au avut drept scop să semene panică în rândul locuitorilor cu privire la posibilitatea ca războiul de alături să se extindă.

Un alt set de instrumente implică eforturile de a influența politica țării prin manipularea actorilor politici și răspândirea dezinformării, după cum se menționează mai departe.²⁴ Dar indiferent de impactul acestor tactici, ele nu au îndepărtat Chișinăul de la calea sa. O Moldova încurajată a continuat să se îndrepte spre Vest și, în același timp, a început să strângă frâiele celor două regiuni disidente – cu un efect departe de a fi ideal.

III. Escaladarea tensiunilor cu Transnistria și Găgăuzia

Încurajați de legăturile mai puternice atât cu Occidentul, cât și cu Ucraina, oficialii moldoveni au încercat să înăsprescă controalele politice și economice asupra regiunii separatiste, Transnistria, și asupra regiunii autonome Găgăuzia, creând un amestec de anxietate și nemulțumire. Deși războiul Rusiei din Ucraina a accelerat reorientarea legăturilor comerciale din fiecare regiune, îndepărtându-le de Rusia, și a diminuat influența Moscovei în alte moduri care ar putea oferi o oportunitate de apropiere de Chișinău, elitele politice din ambele regiuni au apelat la ajutorul Moscovei ca răspuns la ceea ce au descris drept intimidare din partea Guvernului Moldovei.

A. *Transnistria este presată*

De când Rusia a ajutat Transnistria să se rupă de Moldova, acum trei decenii, economia regiunii a prosperat datorită statutului său neobișnuit, la o răscruce informală între Est și Vest. Acest statut a permis Transnistriei să primească gaz gratuit de la Moscova și pensii rusești; să se angajeze în comerț și contrabandă de-a lungul graniței sale de 400 km cu Ucraina și să beneficieze de acces la piețele UE prin Moldova.²⁵ Locuitorii săi, dacă își doresc, pot deține pașapoarte rusești și vota la alegerile din Rusia. Conglomeratul care domină economia sa, Sheriff, a finanțat un club de fotbal care a învins Real Madrid în 2021 în Liga Campionilor.²⁶ Regiunea își arborează propriul drapel, tipărește propria monedă și gestionează propriile politici de securi-

„O dronă kamikaze a distrus un elicopter vechi scos din uz în Transnistria”, Interfax, 17 martie 2024.
„Autoritățile transnistrene au raportat un atac cu dronă asupra unei baze militare”, RBC, 5 aprilie 2024. În aprilie și mai 2022, o serie de explozii au zguduit Transnistria, lovind antene radio și o clădire a serviciilor de securitate, în ceea ce autoritățile moldovene au considerat a fi o încercare a Kremlinului de a alimenta tensiunile. A se vedea „Moldova: Explozii raportate lângă Ministerul Securității din Transnistria la Tiraspol, 25 aprilie”, Crisis 24, 25 aprilie 2022. „Ministerul de Interne al Transnistriei a raportat explozii în apropierea graniței cu Ucraina”, RBC, 7 mai 2022. „Moldova spune că nu a fost implicată în atacul asupra bazei din Transnistria”, RBC, 17 martie 2024.

²⁴ Vezi Partea a IV-a.

²⁵ Oficial, aproximativ 95.500 de locuitori din Transnistria primesc pensii din bugetul local. Autoritățile de facto suplimentează aceste plăți cu bani primiți din Rusia. În plus, în Transnistria există aproximativ 50.000 de pensionari cu pașapoarte rusești care primesc doar pensii rusești. A se vedea „În Transnistria, aproape 95,5 mii de persoane primesc pensii”, Novosti Pridnestrovyia, 31 martie 2023. „Au fost primite fonduri rusești pentru plăți suplimentare către pensionari”, președintele Republicii Moldovenești Nistrene, 22 mai 2024. „Tiraspolul și Chișinăul au purtat primele negocieri în 2024. Ce urmează?”, Novosti Pridnestrovyia, 19 ianuarie 2024. A se vedea, de asemenea, Vladimir Soloviev, „Un conflict ideal pe Nistru”, Open Democracy, 27 iulie 2017.

²⁶ „Sheriff Republic”, Rise Moldova, 30 iunie 2016. „O vizită la FC Sheriff: Începătorii Ligii Campionilor dintr-un ținut nerecunoscut”, *The Guardian*, 18 septembrie 2021.

tate, economice și sociale pentru o populație de peste 360.000 de locuitori. Magazinele sale furnizează produse rusești, iar informațiile sunt în grafie chirilică. Un punct de control situat la puțin peste 50 de kilometri de Chișinău, care marchează linia de demarcație dintre Transnistria și restul țării, are toate caracteristicile unei frontiere. Acesta este patrat de forțele ruse de menținere a păcii – parte a unei misiuni comune cu forțele locale și moldovenești care operează în regiune de la sfârșitul războiului de secesiune al regiunii în 1992.

Dar războiul din vecinătate a tăiat legăturile comerciale ale Transnistriei spre est. Ucraina și-a închis granița cu Transnistria, temându-se că Rusia va încerca să deschidă un alt front – poate ajutată de cei 1.300 de soldați ruși care se află încă în enclavă, majoritatea – recruți locali care păzesc depozitele de arme și muniții din era sovietică.²⁷ Blocate de închiderea frontierei, exporturile către Rusia au scăzut, de asemenea, cu 7% în 2022 și cu 39% în 2023 – deși țara rămâne a doua cea mai mare piață pentru bunurile din Transnistria.²⁸ Această schimbare a circumstanțelor a făcut Transnistria mai dependentă de legăturile comerciale prin Moldova. „În loc să importăm mărfuri prin Ucraina, conform propriilor noastre reguli, noi expedim mărfuri prin Moldova, conform regulilor lor, și este de două ori mai scump”, a declarat un expert apropiat de conducerea transnistreană de facto pentru Crisis Group.²⁹

Transnistria a fost, de asemenea, afectată de îmbunătățirea relațiilor Ucrainei cu Moldova. Țările sunt din ce în ce mai apropiate în ceea ce privește Transnistria. În trecut, aceasta a fost o sursă de fricțiune: legăturile economice ilicite care leagă regiunea separatistă de Ucraina au îmbogățit un grup de oameni de afaceri și politicieni din Ucraina care nu doreau să schimbe acest status quo.³⁰ Dar, în urma invaziei rusești la scară largă, preocupările de securitate, legate de prezența unui contingent de 1.300 de soldați ruși în Transnistria, un depozit de arme și perspectiva corespunzătoare a unui nou front în războiul ruso-ucrainean au prevalat asupra acestor aspecte.³¹ Kievul a ajuns să creadă că trebuie să joace un rol de sprijin în eforturile

²⁷ La 28 februarie 2022, Ucraina a închis toate punctele de control de pe secțiunea transnistreană a frontierei sale cu Moldova. A se vedea „Ucraina a închis frontiera cu Transnistria”, *Novosti Pridnestrovyia*, 28 februarie 2022. Potrivit Misiunii Uniunii Europene de asistență la frontieră în Moldova și Ucraina (EUBAM), în 2022, comerțul exterior al Transnistriei a scăzut cu 20% față de 2021, iar în 2023, cu încă 7%. Exporturile transnistrene au scăzut de la aproximativ 700 de milioane de dolari în 2021 la aproximativ 400 de milioane de dolari în 2023. A se vedea rapoartele anuale ale EUBAM pentru 2022 și 2023. Forțele sub pavilion rusesc, formate în principal din rezidenți locali care dețin pașapoarte rusești, împreună cu un număr mic de ofițeri ruși, sunt detașate suplimentar față de forțele de menținere a păcii. Principala lor responsabilitate este de a proteja un depozit militar din Cobasna, aproape de frontiera ucraineană. Acest depozit, care se întinde pe o suprafață de 150 de hectare, servește drept depozit pentru aproximativ 20.000 de tone de muniție învechită. A se vedea „Ai noștri în Transnistria. Partea a doua”, *Zvezda TV*, 4 noiembrie 2018.

²⁸ În 2023, 69% din exporturile regiunii s-au îndreptat către UE, în principal metale, textile și produse agricole. Rusia a reprezentat 13% din exporturi. A se vedea rapoartele anuale ale EUBAM pentru 2022 și pentru 2023.

²⁹ Interviu Crisis Group, expert apropiat de conducerea de facto a Transnistriei, Chișinău, 24 noiembrie 2023.

³⁰ „Legături de afaceri Poroșenko-Sheriff”, *Rise Moldova*, 20 martie 2018.

³¹ Interviu Crisis Group, diplomați și oficiali ucraineni și moldoveni, precum și un oficial de facto transnistrean, Chișinău și Kiev, februarie și septembrie-noiembrie 2023. După invazia rusească la scară largă, militarii și oficialii ucraineni au exprimat în privat posibilitatea de a invada Transnistria pentru a confisca depozitul de arme rusesc din Cobasna – o perspectivă care a alarmat atât autorită-

Moldovei de a-și rezolva disputa internă, și a precizat că principalul său partener în acest efort va fi guvernul de la Chișinău.³²

Deși Tiraspolul rămâne mai aproape de Moscova decât Chișinăul, steaua Rusiei a dispărut oarecum și în Transnistria. Un indiciu în acest sens a fost în 2023, când regiunea a fost de acord să permită tranzitul mărfurilor ucrainene pe teritoriul său, chiar dacă rachete rusești au încercat să împiedice exporturile de cereale ale Kievului prin atacuri cu rachete.³³ Fostul șef al misiunii Organizației pentru Securitate și Cooperare în Europa (OSCE) în Moldova a oferit o opinie concisă cu privire la poziția Rusiei în regiune: „Fără acces, fără influență”.³⁴ Deținători de afaceri precum Victor Gușan, proprietarul vastului conglomerat Sheriff, par să se protejeze din ce în ce mai mult, îngrijorați că adoptarea unei poziții prea intransigente față de Chișinău sau a unei poziții pro-ruse prea ferme le va pune în pericol interesele de afaceri.³⁵ Aceștia rămân dependenți de gazul rusesc ieftin, dar și de accesul continuu la schimburile comerciale cu UE.³⁶ „Oamenii care se gândesc la viitorul lor știu că integrarea în UE le-ar putea aduce beneficii și văd, de asemenea, că Rusia nu poate face mare lucru pentru ei acum”, a declarat un diplomat ucrainean de rang înalt.³⁷

Concomitent, războiul din vecinătate pare să fi intensificat răspândirea treptată a sentimentelor de înstrăinare de Rusia în rândul populației din regiunea separatistă. La o școală cu predare în limba română din Tiraspol, profesorii au spus că au din ce în ce mai mulți copii ai căror părinți vorbesc doar limba rusă, dar care doresc ca copiii lor să poată studia și lucra în Chișinău – „pe partea aceea”, după cum s-a exprimat unul dintre ei.³⁸ Cererile de pașapoarte moldovenești din partea locuitorilor din regiune (care uneori călătoresc cu pașapoarte românești, rusești sau ucrainene) au crescut

țile moldovenești, cât și liderii de facto ai Transnistriei, care au purtat discuții frecvente pentru a încerca să prevină orice escaladare. În Transnistria, poliția locală a dispersat chiar și un mic miting în sprijinul Rusiei în toamna anului 2022. Recent, într-o încercare de a atenua escaladarea tensiunilor în luna mai, președinta Sandu a declarat că Ucraina nu a abordat niciodată Moldova cu o propunere de a rezolva conflictul transnistrean prin forță. „Sandu a negat zvonurile potrivit cărora Ucraina s-ar fi oferit să «închidă problema» cu Transnistria prin forță”, Babel, 7 mai 2024. A se vedea „Arestovici a amenințat că va pune stăpânire pe Transnistria în trei zile”, RIA Novosti, 24 februarie 2023.

³² „Ucraina este principalul partener al Moldovei în reglementarea transnistreană”, a declarat un înalt oficial moldovean. Interviu cu Crisis Group, oficial rus și înalți funcționari moldoveni, noiembrie 2023-iunie 2024. Președintele Ucrainei Vladimir Zelenski a declarat că el crede că o rezolvare a conflictului va apărea din „punctul de vedere al unui stat puternic, al unui stat victorios [Moldova] care și-a recucerit teritoriul”. „Zelenski califică drept „mort” formatul de reglementare a conflictului transnistrean”, RBC Ukraine, 1 iunie 2023.

³³ Interviu Crisis Group, oficiali moldoveni, Chișinău, noiembrie 2023.

³⁴ Interviu Crisis Group, diplomat american pensionat și fost șef al misiunii OSCE în Moldova, 12 aprilie 2024.

³⁵ Gușan este laudat de către oficialii guvernamentali din Chișinău, ca fiind „pragmatic”, în timp ce unul dintre asistenții săi se întâlnește cu diplomați și oficiali străini. Interviu Crisis Group, februarie 2023-iunie 2024.

³⁶ Aceștia „nu doresc să îl sprijine pe Putin, dar depind de furnizarea de gaze rusești”, a declarat un consilier pe probleme energetice al guvernului moldovean. Interviu cu Crisis Group, actuali și foști oficiali moldoveni, noiembrie 2023.

³⁷ Interviu Crisis Group, diplomat ucrainean de rang înalt, Kiev, 4 martie 2024.

³⁸ Interviu Crisis Group, profesori și elevi, Liceul Teoretic „Lucian Blaga” din Tiraspol, februarie 2024.

brusc după începutul invaziei rusești din 2022, reprezentând 97,55% din populație până în luna ianuarie 2024.³⁹ În martie, Transnistria a înregistrat cea mai scăzută prezență la vot la alegerile prezidențiale rusești din ultimii 18 ani.⁴⁰ Dar dacă Transnistria a dat semne de schimbare, nu o face suficient de repede pentru Chișinău.

Simțindu-se din ce în ce mai încurajați în acest nou peisaj, oficialii moldoveni au încercat să întărească controlul politic și economic asupra regiunii prin adoptarea treptată a unei game largi de legi și politici. În martie 2023, parlamentul moldovean a incriminat cererile politice de separare a Transnistriei de Moldova extinsă, făcându-le pasibile de pedeapsa cu închisoarea, măsură pe care liderii Transnistriei au calificat-o drept un act de agresiune.⁴¹ În ciuda asigurărilor moldovenești că aceștia sunt liberi să călătorească în Moldova, oficialii de rang înalt de facto din Transnistria se tem că ar putea fi arestați și nu mai îndrăznesc să părăsească regiunea.⁴² Legislația (care a fost introdusă la cererea serviciilor de securitate ale Moldovei) a atras critici vehemente din partea OSCE, care a fost principalul mediator internațional în conflictul intern din Moldova înainte de eșecul discuțiilor pe fondul războiului din Ucraina, precum și din partea diplomaților occidentali la Chișinău – care au criticat-o pentru terminologia vagă și potențialul de aplicare selectivă.⁴³

Moldova a început, de asemenea, să refuze intrarea unui număr mic de rezidenți transnistreni care nu au pașaport moldovenesc, chiar dacă călătoresc cu pașapoarte emise de Rusia, Ucraina sau România. În decembrie 2023, Moldova l-a expulzat pe Aleksandr Navaric, un fost de facto oficial transnistrean cu pașaport rusesc, în Armenia (deoarece nu există zboruri directe către Rusia), atunci când acesta a încercat să se întoarcă acasă.⁴⁴ În ianuarie 2024, autoritățile au făcut același lucru cu Anna

³⁹ „În Transnistria, numărul celor care doresc să obțină cetățenia moldovenească a crescut de la începutul războiului din Ucraina”, NewsMaker, 19 aprilie 2022. „Peste 357.000 de locuitori din Transnistria sunt cetățeni moldoveni”, NewsMaker, 31 ianuarie 2024.

⁴⁰ Nou sondaj: „Moldovenii doresc ca guvernul să acorde prioritate economiei și prestării serviciilor publice”, Institutul Republican Internațional, 25 iulie 2019. „Sondajul IRI Moldova relevă un sprijin continuu pentru UE, optimism în direcția în care se îndreaptă țara, o creștere a aprobării președintelui Sandu”, Institutul Republican Internațional, 8 septembrie 2023. Cu privire la alegerile din Rusia, a se vedea „De ce rușii din «conflictul înghețat inițial» au lipsit de la realegerea lui Vladimir Putin”, *Financial Times*, 19 martie 2024.

⁴¹ Legea criminalizează acțiunile care vizează secesiunea unei părți a Moldovei, difuzarea de informații care incită la astfel de acțiuni și finanțarea acestora. „Legea privind separatismul: cu ce vom avea de-a face după 18 martie?”, *Novosti Pridnestrovyia*, 17 martie 2023. „Transnistria a calificat drept «un act de agresiune» includerea pedepsei pentru separatism în Codul Penal al Republicii Moldova”, *Interfax*, 2 februarie 2023.

⁴² Potrivit unui oficial transnistrean de facto, „Moldova refuză să ne explice cum intenționează să aplice legea și nu răspunde la solicitările noastre”. *Interviu Crisis Group, Tiraspol*, 9 februarie 2023. A se vedea de asemenea „Chișinău și Tiraspol – opinii diferite în evaluarea legii moldovenești privind separatismul”, *Interfax*, 17 februarie 2023.

⁴³ Un diplomat european de la Chișinău și-a exprimat îngrijorarea că „din cauza legii privind separatismul, apropierea emergentă dintre Moldova și Transnistria s-ar putea opri”, iar un oficial moldovean a calificat legea drept „un cadou pentru Transnistria”, ceea ce înseamnă că aceasta nu va face decât să înrăutățească relațiile. *Interviuri ale Crisis Group cu oficiali moldoveni și diplomați occidentali, Chișinău*, februarie 2023. A se vedea, de asemenea, „Moldova: observații privind criminalizarea «separatismului» și a infracțiunilor conexe”, OSCE, 18 decembrie 2023.

⁴⁴ „Un cetățean transnistrean nu a fost lăsat să plece acasă la aeroportul din Chișinău”, *Novosti Pridnestrovyia*, 16 ianuarie 2024.

Mamei, o judecătore din Tiraspol cu cetățenie rusă.⁴⁵ Tiraspolul a remarcat că astfel de măsuri au fost „însoțite de amenințări” la adresa oficialilor transnistreni.⁴⁶ În martie, Ucraina a urmat exemplul Moldovei, plasându-l pe ministrul de Externe de facto al Tiraspolului, Vitalii Ignatiev, care deține atât cetățenia ucraineană, cât și pe cea rusă, pe o listă de persoane căutate sub acuzația de „cooperare cu un stat agresor [Rusia]”, restricționându-i și mai mult mișcările.⁴⁷

În domeniul comercial, pe parcursul anului 2023, Chișinăul a început, de asemenea, să aplice controale vamale mai stricte asupra mărfurilor care călătoresc în Transnistria și a dispus ca unii exportatori transnistreni să nu mai beneficieze de scutirile fiscale de care beneficiaseră anterior. De asemenea, autoritățile moldovene au obstrucționat importul de către Tiraspol de materiale medicale și medicamente rusești, afirmând că acestea nu sunt certificate în Moldova.⁴⁸ Chișinăul a interzis exporturile către Rusia a trei companii transnistrene de bunuri despre care a afirmat că ar putea fi utilizate în scopuri militare, forțându-le să reducă producția și să elimine locurile de muncă.⁴⁹ De asemenea, autoritățile moldovenești au cerut unor firme transnistrene, inclusiv unuia dintre cei mai mari angajatori din regiune, Uzina Metalurgică Moldovenească (MMZ), să plătească pentru prima dată taxe de mediu în bugetul moldovean.⁵⁰ A fost un avertisment ușor voalat adresat companiei, care poate exporta și importa din UE numai dacă autoritățile naționale îi eliberează o autorizație de mediu.⁵¹

La începutul anului 2024, tensiunile dintre Moldova și Transnistria au escaladat din cauza impozitelor. La 1 ianuarie, Chișinăul a anulat scutirea de lungă durată a întreprinderilor transnistrene de la plata taxelor la export, punând capăt unui acord vechi de 25 de ani, care a permis întreprinderilor din regiunea separatistă să plătească în schimb rate de impozitare mai mici autorităților de facto din Transnistria.⁵² În

⁴⁵ „Autoritățile moldovenești au deportat-o pe șefa judecătorei din orașul Tiraspol, Anna Mamei”, *Novosti Pridnestrovyia*, 23 ianuarie 2024.

⁴⁶ „Declarația MAE al PMR cu privire la expulzarea unui cetățean transnistrean”, Ministerul Afacerilor Externe al Republicii Moldovenești Nistrene, 25 ianuarie 2024.

⁴⁷ „Ministrul cauzelor penale”, *Kommersant*, 29 martie 2023.

⁴⁸ „Autoritățile moldovenești continuă să blocheze aprovizionarea cu medicamente către Transnistria”, *Novosti Pridnestrovyia*, 27 martie 2024. „Oleg Serebrian a recunoscut că Moldova a creat un deficit de medicamente în Transnistria”, *Novosti Pridnestrovyia*, 29 martie 2023. „Moldova a blocat furnizarea de echipamente medicale pentru Transnistria”, *Novosti Pridnestrovyia*, 25 octombrie 2023.

⁴⁹ „Tiraspolul acuză Chișinăul că restricționează artificial exporturile din Transnistria”, *TASS*, 10 octombrie 2023.

⁵⁰ „Marile întreprinderi transnistrene au început să plătească taxe la bugetul Republicii Moldova”, *MyBusinnes.md*, 12 septembrie 2023 [rusă]. „Agenții economici transnistreni vor plăti pentru poluarea mediului în Moldova”, *Infotag*, 22 decembrie 2023.

⁵¹ Din februarie până în mai 2022, Chișinăul a blocat importul de materii prime către MMZ din UE și din restul Moldovei, invocând lipsa autorizației din partea autorității de mediu din Republica Moldova. A se vedea „Acest lucru va afecta întregul nostru oraș”: Moldova continuă să blocheze funcționarea MMZ”, *Novosti Pridnestrovyia*, 14 aprilie 2022, și „Moldova prelungește cu o lună permisul de muncă pentru producătorii de oțel transnistreni”, *TASS*, 3 ianuarie 2023.

⁵² Din 1997, legislația moldovenească stipulează că firmele transnistrene nu plătesc taxe de export și de import statului moldovean. În schimb, aceste taxe au fost vărsate în vistieria regiunii transnistrene la o cotă redusă. Această măsură urmărea să încurajeze regiunea separatistă să facă comerț prin Moldova și să faciliteze legalizarea întreprinderilor sale. În 2021, Moldova a adoptat un nou Cod Vamal, care urma să intre în vigoare la 1 ianuarie 2024, care a anulat formal aceste privilegii,

cadrul pactului comercial al Moldovei cu UE, semnat în 2014, firmele transnistrene beneficiază, de asemenea, de exporturi fără taxe vamale către blocul comunitar. „Nu putem tolera două regimuri diferite: companiile din Moldova respectă regulile, iar cele din Transnistria nu”, a declarat un înalt oficial moldovean. „Vrem să îi facem [pe transnistreni] să înțeleagă că aceasta este singura cale posibilă în viitor, dacă vrem să aderăm la UE, iar ei vor să aibă în continuare acces la piața unică a UE”.⁵³ Oficialii transnistreni susțin că această măsură reprezintă o blocadă economică.⁵⁴ Ei susțin că va costa regiunea 100 de milioane de dolari, adică aproximativ 10 % din PIB-ul acesteia.⁵⁵

Deși aceste cifre pot fi exagerate, presiunea economică a determinat regiunea să ia măsuri represive. În ianuarie, Transnistria a impus un impozit fermierilor moldoveni cu terenuri situate pe malul transnistrean al Nistrului, care separă regiunea separatistă de restul Moldovei, și a majorat tarifele pentru serviciile publice ale instituțiilor moldovenești care funcționează în regiunea separatistă, cum ar fi școlile cu predare în limba română.⁵⁶

A urmat un apel la asistență diplomatică din partea Moscovei. La 28 februarie 2024, liderul de facto al Transnistriei a convocat o sesiune extraordinară a deputaților locali – prima din ultimii 18 ani – care a cerut Rusiei să ia măsuri diplomatice pentru a o proteja de ceea ce a numit „presiuni moldovenești crescânde”.⁵⁷ În perioada premergătoare pledoariilor lor, în Moldova și nu numai, au circulat zvonuri conform cărora Moscova ar încerca să anexeze regiunea, după ce un fost oficial transnistrean a prognozat acest lucru pe rețelele de socializare.⁵⁸ Dar nici Transnistria, nici Găgăuzia (care au abordat Moscova aproximativ în același timp) nu au mers atât de departe încât să ceară intervenția politică sau militară a Rusiei, solicitând doar

dar nu a specificat ce alte dispoziții vor fi aplicate. Transnistria și-a exprimat îngrijorarea cu privire la schimbarea negocierilor în cursul anilor 2022 și 2023. Președintele de facto al Transnistriei, Vadim Krasnoselski, a declarat că a primit asigurări că nu vor fi impuse noi taxe – o afirmație confirmată de alte surse ale Crisis Group. Interviuuri Crisis Group, oficiali de facto transnistreni, noiembrie 2023. A se vedea „Comentariile președintelui Republicii Moldovenești Nistrene pentru RIA News”, președinte al Republicii Moldovenești Nistrene, 11 ianuarie 2024; „Transnistria a primit o sarcină”, *Kommersant*, 11 ianuarie 2024; „Taxele vamale ale Moldovei: La ce vor duce și cum se poate sfârși?”, *Novosti Pridnestrovyia*, 12 ianuarie 2024.

⁵³ Interviu cu Crisis Group, oficial moldovean de rang înalt, Chișinău, 10 aprilie 2024.

⁵⁴ „Mesajul președintelui PMR Vadim Krasnoselski către oficialii Republicii Moldova în legătură cu utilizarea noilor forme de presiune economică asupra întreprinzătorilor transnistreni, care participă la activitatea economică externă”, președintele Republicii Moldova Nistrene, 5 ianuarie 2024.

⁵⁵ „Transnistria spune că pierderile țării din cauza Moldovei sunt estimate la 10% din PIB”, TASS, 28 februarie 2024.

⁵⁶ „Transnistria a introdus un impozit pentru fermierii din Dubăsari. Chișinăul a reacționat”, *Nokta*, 18 ianuarie 2024. „În Transnistria au fost majorate tarifele la utilități pentru școlile de limbă română”, *NewsMaker*, 28 martie 2024.

⁵⁷ Deputații locali s-au adresat ambelor camere ale Parlamentului rus cu „o solicitare de implementare a măsurilor diplomatice de protecție a Transnistriei în fața presiunii crescânde din partea Republicii Moldova, ținând cont de faptul că peste 220.000 de cetățeni ruși locuiesc permanent pe teritoriul Republicii Moldovenești Nistrene și de experiența pozitivă unică a trupelor rusești de menținere a păcii pe Nistru, precum și de statutul de garant și mediator în procesul de negocieri”. A se vedea „Rezoluția și Declarația celui de-al VII-lea Congres al Deputaților de la toate nivelurile din PMR”, *Novosti Pridnestrovyia*, 28 februarie 2024.

⁵⁸ A se vedea postarea de pe pagina de Facebook a lui Ghenadi Ciorba, 20 februarie 2024.

sprijin diplomatic. Un deputat rus a declarat fără menajamente că nu ar fi avut niciun „sens practic” ca Transnistria să ceară mai mult, deoarece Moscova nu putea aproviziona regiunea pe cale terestră sau aeriană.⁵⁹ „S-a dovedit a fi mult zgomot pentru nimic”, a declarat un oficial moldovean.⁶⁰

Cu toate acestea, apelul public către Moscova a arătat cât de mult s-au deteriorat relațiile regiunii separatiste cu Chișinăul în cursul politicilor sale recente, iar tendința nu dă semne de atenuare. „Chișinăul a încetat să mai negocieze și a început să ceară”, a declarat o sursă familiarizată cu negocierile dintre cele două părți.⁶¹ „În Moldova se acceptă din ce în ce mai puțin faptul că este necesar să se ajungă la un compromis cu Transnistria”, a declarat o altă sursă.⁶² Oficialii moldoveni spun în privat că vor continua să facă presiuni asupra Transnistriei pentru a se conforma normelor care se aplică în restul țării și care ar face viața mai costisitoare pentru firmele și consumatorii de acolo.⁶³ În timp ce oficialii moldoveni afirmă că aceste măsuri sunt necesare pentru a crea condiții de concurență echitabile pentru companiile moldovenești și/sau pentru a netezi calea către aderarea la UE și/sau pentru a pregăti terenul pentru o eventuală reintegrare, acestea sunt percepute în Transnistria ca fiind severe, dacă nu chiar punitiv.⁶⁴

Pierderea de influență a Transnistriei în relațiile sale cu Chișinăul și influența diminuată a Rusiei – două tendințe pe care oficialii moldoveni se grăbesc să le aprecieze – au stimulat autoritățile să caute modalități de a diminua autonomia de facto a regiunii și loialitatea persistentă față de Rusia. Este pentru prima dată când pot

⁵⁹ La 28 februarie 2024, Konstantin Zatulin, membru al camerei inferioare a parlamentului rus, a declarat: „Este clar că, dacă ne-am afla acum la granița cu Transnistria, acest apel ar avea un sens practic”. A se vedea „Duma de Stat spune când va examina apelul Transnistriei”, RIA Novosti, 28 februarie 2024.

⁶⁰ Interviu Crisis Group, înalt oficial moldovean, Chișinău, 10 aprilie 2024.

⁶¹ Interviu Crisis Group, sursă apropiată negocierilor, Chișinău, 21 noiembrie 2023. La 10 decembrie 2024, viceprim-ministrul moldovean responsabil pentru Reintegrare, Oleg Serebrian, a declarat, de asemenea, că reintegrarea Transnistriei nu se mai face prin negocieri, așa cum se întâmpla înainte și că în prezent există „o implementare treptată a legilor moldovenești în regiunea transnistreană”. A se vedea „Moldova anunță o nouă turnură în procesul de reintegrare a Transnistriei”, RIA Novosti, 10 decembrie 2023.

⁶² Interviu cu Crisis Group, negociator, Chișinău, 7 februarie 2023. Centrala Electrică de la Cuciurgan (Moldavskaya GRES) este situată în Transnistria și este deținută de Inter RAO UES din Rusia. Aceasta produce energie electrică din gaze naturale rusești. Moldova achiziționează aproximativ 80% din energia sa electrică de la această centrală. A se vedea „Profilul centralei electrice: Centrala electrică pe gaz Moldavskaya, Moldova”, Power Technology, 31 mai 2024.

⁶³ Pașii următori posibili s-ar putea concentra pe comerțul din regiune care trebuie să treacă prin restul țării. Aici, măsura care ar fi probabil cea mai alarmantă pentru rezidenții din Transnistria ar fi impunerea unei taxe pe valoarea adăugată (TVA) de 20% asupra exportatorilor și importatorilor transnistreni și asupra unor accize pe produse precum țigările, alcoolul și combustibilul. „Taxele vamale din Moldova: la ce vor duce și cum se poate termina?”, Novosti Pridnestrovyia, 12 ianuarie 2024. „Ca represalii, Tiraspolul a pedepsit cele mai vulnerabile categorii ale populației – expert privind introducerea taxelor vamale pentru Transnistria”, Nokta, 12 ianuarie 2024. Chișinăul ar putea, de asemenea, să încerce să impună taxe de mediu sau rutiere, să impună noi reguli bancare sau chiar să încerce să facă din moneda moldovenească, leul, singura monedă cu curs legal din regiune. Dar oficialii moldoveni ar putea întâmpina dificultăți în aplicarea unor astfel de schimbări într-o regiune care a fost autogovernată timp de peste trei decenii. Interviu Crisis Group, oficiali din Chișinău, Bruxelles și Washington, noiembrie 2023-aprilie 2024.

⁶⁴ Interviu Crisis Group, oficiali moldoveni, februarie 2023-iunie 2024.

face acest lucru fără teama de represalii din partea Moscovei, cum ar fi interdicții comerciale sau întreruperi de energie. Dar, optând pentru „bâte”, fără a oferi „morcovi” sau dialog, autoritățile moldovene riscă să creeze o reacție de respingere și să calcifice rezistența la o aliniere mai strânsă cu Chișinăul.

B. *Noi tensiuni cu Găgăuzia*

Spre deosebire de legătura cu Transnistria, nu există puncte de control pe traseul dintre Chișinău și principalul oraș al Găgăuziei, Comrat. Limba vorbită în regiune este în proporție covârșitoare rusa. Indicatoarele sunt, de asemenea, în limba găgăuză, o limbă oficială a minorității creștine ortodoxe, în principal de etnie turcă, pentru care regiunea rurală cu o populație de 150.000 de locuitori este căminul lor.⁶⁵ Dar puțini vorbesc limba română, limba de stat a Moldovei, ceea ce a limitat integrarea regiunii în restul țării. Regiunea are propriul guvernator, cunoscut sub numele de bașcan, și propriul parlament. Acesta desemnează șeful poliției locale și procurorul, care urmează să fie aprobați de Moldova.⁶⁶ Dar statutul regiunii sudice autonome a fost o sursă cronică de tensiuni, Găgăuzia acuzând frecvent Chișinăul că nu respectă drepturile sale autonome.⁶⁷

Relațiile destrămate ale Moldovei cu Moscova și aderarea la UE au provocat o reacție în Găgăuzia, unde populația se opune în mare măsură noii orientări a politicii externe a președintei Sandu. Scăderea exporturilor către Moscova pentru agricultori, creșterea inflației și a prețurilor la energie în timpul guvernării sale nu au făcut decât să sporească resentimentele în regiunea sărăcită, în ciuda realităților economice care contrazic importanța Rusiei acolo. România, Turcia și Ucraina, membre ale UE, sunt piețe mai mari decât Rusia pentru exporturile găgăuze, iar UE investește mult mai mult în regiune decât Moscova.⁶⁸ Găgăuzia este, de asemenea, una dintre cele mai puternic subvenționate regiuni ale țării, 70% din bugetul său fiind plătit din trezoreria națională a Republicii Moldova.⁶⁹ Cu toate acestea, toți candidații la funcția de guvernator al regiunii în primăvara anului 2023 au fost împotriva unei integrări europene mai strânse și au exprimat poziții pro-ruse.

Kremlinul pare să fi exploatat această dinamică ca pe o oportunitate de a încerca să destabilizeze Moldova. Tensiunile dintre Găgăuzia și guvernul moldovean au esca-

⁶⁵ Prima călătorie în străinătate a guvernatorului Evghenia Guțul după alegerea sa a fost în Turcia, unde a cerut ajutor pentru protejarea regiunii împotriva a ceea ce a declarat a fi „încercări de destabilizare și manipulare a autonomiei găgăuze” într-o întâlnire cu ministrul turc de Externe Hakan Fidan. „Noul bașcan al Găgăuziei a vizitat Turcia”, Infotag.md, 18 septembrie 2023. Astăzi, Turcia pare să aibă legături culturale mai vizibile cu regiunea decât Rusia, inclusiv un centru cultural turc cu o bibliotecă și cursuri de limbi străine.

⁶⁶ Guvernatorul este ales și apoi aprobat de președintele Republicii Moldova pentru a face parte din Cabinetul de Miniștri. Conform legii, Găgăuzia își păstrează dreptul la autodeterminare „în cazul unei schimbări a statutului Republicii Moldova ca stat independent”. Găgăuzia este în mare parte autonomă în ceea ce privește politicile economice, educaționale și sociale. „Legea privind statutul juridic special al Găgăuziei”, Legea Republicii Moldova No. 344-XIII din 23.12.1994.

⁶⁷ Galiya Ibragimova, „Va deveni Găgăuzia a doua regiune separatistă a Moldovei?”, Carnegie Politika, 22 mai 2024.

⁶⁸ „Analiza activității economice externe a Găgăuziei pentru perioada 2018-2022”, Ministerul Dezvoltării Economice și Turismului Găgăuz, decembrie 2022.

⁶⁹ „Fără buget pentru niciun buget. Cum trăiește Găgăuzia fără buget pentru 2022 și riscă să rămână fără buget pentru 2023”, NewsMaker, 8 noiembrie 2022.

ladat rapid după alegerea Evgheniei Guțul în funcția de guvernator în mai 2023. Guțul este o protejată a lui Ilan Șor, un om de afaceri și politician pro-rus exilat pe care UE și SUA l-au sancționat în calitate de agent rus.⁷⁰ Șor a fost condamnat în 2023 pentru rolul său în furtul a 1 miliard de dolari din sistemul bancar moldovenesc; cu toate acestea, sentința a fost pronunțată în absență, deoarece acesta a fugit în țara sa natală, Israel, în 2019, pentru a se sustrage acuzațiilor.⁷¹ Autoritățile moldovenești spun că acesta a organizat o serie de proteste antiguvernamentale în 2022 și 2023 cu finanțare de la Kremlin și sub conducerea acestuia.⁷²

Guțul nu avea niciun trecut în politică înainte de a fi catapultat la putere dintr-o obscuritate relativă, după ce a lucrat ca secretară a filialei locale a partidului lui Șor. Campania sa, în timpul căreia a promis să construiască un aeroport și un parc de distracții în această mică regiune, a fost susținută de videoclipuri ale unor celebrități rusești.⁷³ Potrivit datelor oficiale, campania a costat de șapte ori mai mult decât cea a principalului său rival.⁷⁴ Președinta Sandu a refuzat să recunoască alegerea lui Guțul sau să o includă în guvernul țării, așa cum se pare că cere Constituția Moldovei, afirmând că aceasta a fost votată pe lista Partidului Șor și că este „membră a unui grup criminal”.⁷⁵ La cererea guvernului, Curtea Constituțională a Moldovei a interzis partidul lui Șor în iunie 2023.⁷⁶

Ca și în cazul Transnistriei, guvernul moldovean a încercat să introducă măsuri care – dacă ar fi rămas în vigoare – ar fi cauzat Găgăuziei unele dificultăți economice. În octombrie 2023, parlamentul moldovean a cerut ca regiunea autonomă să ramburseze antreprenorilor locali scutițiile fiscale din bugetul local, și nu din bugetul național, așa cum se procedase până atunci.⁷⁷ Partidul de guvernământ al lui Sandu a declarat că scopul a fost de a reduce povara financiară asupra statului moldovean, dar unii deputați au spus că scopul a fost de a pedepsi Găgăuzia pentru „sentimentele antieuropene”.⁷⁸ Decizia a determinat deputații din legislativul regional, Adunarea

⁷⁰ „Trezoreria vizează corupția și operațiunile maligne de influență ale Kremlinului în Moldova”, Departamentul de Trezorerie al SUA, 26 octombrie 2022. „UE sancționează oligarhul pro-rus pentru planul de «destabilizare» a Republicii Moldova”, Politico, 30 mai 2023.

⁷¹ „Liderul Partidului Șor din Moldova, condamnat la 15 ani de închisoare”, RBC, 13 aprilie 2023.

⁷² „Toate protestele au fost finanțate din străinătate, participanții primind o plată zilnică de 20 de euro”, a declarat un înalt oficial moldovean pentru Crisis Group. Interviu Crisis Group cu un înalt oficial moldovean, Chișinău, 10 februarie 2023. A se vedea și „Moldova se ferește de protestele susținute de partidul pro-rus”, BBC News, 20 februarie 2023.

⁷³ „Candidatul bașcanului Evghenia Guțul: biografie, cadouri de mii de euro și cea mai costisitoare campanie electorală”, Nokta.md, 25 aprilie 2023.

⁷⁴ Andrew Higgins, „Numerar, cărăuși și proteste plătite: cum a acaparat un escroc o enclavă etnică”, *The New York Times*, 24 septembrie 2023.

⁷⁵ A se vedea „Sandu: Guțul nu are ce căuta în Guvernul Moldovei”, Gagauzinfo, 18 martie 2024.

⁷⁶ Prim-ministrul Moldovei a susținut că partidul amenința suveranitatea țării. A se vedea „De ce Partidul pro-rus Șor a fost interzis în Moldova”, RBC, 19 iunie 2023. Hotărârea poate fi consultată pe site-ul Curții Constituționale. Conform hotărârii, parlamentarii partidului își păstrează locurile ca independenți, dar nu se vor putea alătura altor fracțiuni. Partidul a câștigat șase din cele 101 locuri din parlament la ultimele alegeri naționale din 2021. Alexander Tanas, „Moldova interzice Partidul pro-rus Șor după luni de proteste”, Reuters, 19 iunie 2023.

⁷⁷ „Guțul a venit să protesteze la sediul Curții Constituționale”, NewsMaker, 6 februarie 2024.

⁷⁸ „Găgăuzia va trebui să reducă cheltuielile. Cum va afecta inițiativa PAS bugetul autonomiei”, NewsMaker, 3 august 2023. „Oazu Nantoi: Găgăuzia, pedepsită pentru orientarea geopolitică greșită”, Enewsmd, 3 februarie 2024.

Populară a Găgăuziei, să se retragă dintr-un grup interparlamentar comun de contact cu omologii lor moldoveni, unul dintre puținele canale de dialog dintre Chișinău și regiune din 2015.⁷⁹ Măsura de rambursare a impozitului a fost anulată în cele din urmă de Curtea Constituțională a Moldovei în martie.⁸⁰ Între timp, autoritățile regionale găgăuze s-au opus, de asemenea, planului de reformă judiciară al guvernului moldovean și au cerut un statut sporit pentru limba rusă în regiune.⁸¹

În acest context, Găgăuzia a făcut propriile sale demersuri către Kremlin.⁸² La începutul lunii martie, la doar câteva zile după apelul public al Transnistriei către Moscova, liderul Găgăuziei, Evghenia Guțul, s-a întâlnit cu președintele rus Vladimir Putin în timpul unei vizite de o săptămână la Moscova, unde a acuzat autoritățile moldovene de uzurparea puterii regiunii autonome.⁸³ Decizia Găgăuziei de a urma calea Transnistriei și de a apela la ajutorul Moscovei a primit o muștrare fermă din partea Moldovei. După ce Guțul a făcut o nouă călătorie în Rusia la începutul lunii aprilie, procurorii moldoveni au acuzat-o de finanțarea ilegală a unui partid politic; dacă va fi găsită vinovată, ea ar putea fi închisă și lipsită de dreptul de a ocupa o funcție publică.⁸⁴ Statele Unite – sprijinind eforturile guvernării Sandu de a o marginaliza pe Guțul – au sancționat-o la 12 iunie.⁸⁵

⁷⁹ „Deputații Adunării Populare a Găgăuziei își suspendă participarea la grupul de lucru comun cu deputații din Parlamentul Moldovei”, Infotag.md, 13 decembrie 2023. A se vedea de asemenea: „Găgăuzia se retrage într-o poziție defensivă: dialogul cu Moldova este înghețat”, Laf.md, 16 decembrie 2023.

⁸⁰ „Curtea a declarat neconstituționale amendamentele privind rambursarea TVA din bugetul Găgăuziei”, Nokta, 5 martie 2024.

⁸¹ Găgăuzia acuză Chișinăul că încearcă să scoată instanțele găgăuze de sub jurisdicția regiunii autonome, după ce Parlamentul moldovean a adoptat o lege privind reforma judiciară la 30 mai. Regiunea intenționează să conteste această lege la Curtea Constituțională a Moldovei. A se vedea „Moldova se confruntă cu o nouă provocare din partea agitată a regiunii Găgăuzia”, Reuters, 21 aprilie 2024. „Reorganizarea instanțelor judecătorești din Moldova și ce legătură are aceasta cu diminuarea competențelor Găgăuziei – analiză Nokta”, Nokta, 23 aprilie 2024.

⁸² Guțul și președintele Adunării Populare a Găgăuziei, Dmitri Konstantinov, au sosit la Moscova la sfârșitul lunii februarie, acuzând Moldova că încearcă să rupă relațiile economice cu Rusia, ceea ce ar afecta exporturile Găgăuziei. La 2 martie 2024, Guțul a scris după o întâlnire cu președinta Consiliului Federației Ruse, Valentina Matvienko, că „zece regiuni rusești au semnat un acord de cooperare cu Găgăuzia. Puteți cumpăra produse din Găgăuzia, inclusiv sucuri și vin, în Rusia. Astfel de interacțiuni comerciale sunt foarte importante pentru noi. Sunt sincer bucuroasă că am convenit să dezvoltăm legături economice”. A se vedea canalul Telegram al Evgheniei Guțul, 2 martie 2024. A se vedea de asemenea „V. Matvienko a avut o întrevedere cu liderii autonomiei găgăuze din Moldova, E. Guțul și D. Konstantinov”, Consiliul Federației al Adunării Federale a Federației Ruse, 1 martie 2024.

⁸³ În replică, potrivit lui Guțul, Putin „a promis să sprijine Găgăuzia și poporul găgăuz în apărarea ... drepturilor, puterilor și autorității legale pe arena internațională”. A se vedea postarea de pe canalul Telegram al Evgheniei Guțul, 6 martie 2024.

⁸⁴ Guțul este acuzată că a adus bani din Rusia în Moldova pentru a finanța activitățile politice ale partidului și că a plătit protestatarii din fața clădirilor guvernamentale din Chișinău. A se vedea „Procuratura Republicii Moldova dezvăluie detaliile dosarului penal împotriva șefei Găgăuziei”, RBC, 24 aprilie 2024; „Procuratura Republicii Moldova a deschis dosar penal împotriva lui Guțul”, TASS, 24 aprilie 2024.

⁸⁵ Potrivit declarației care anunță sancțiunea, „în loc să servească poporul Găgăuziei și restul Moldovei, Guțul a prioritarizat constant interesele personale ale lui Șor și pe cele ale Kremlinului, în încercarea de a submina și destabiliza Moldova”. „Adoptarea de măsuri suplimentare pentru degradarea

Călătoriile lui Guțul i-au adus un oarecare succes sub forma unor promisiuni de sprijin din partea Rusiei – deși unele succese revendicate par mai reale decât altele. Liderul găgăuz a fost citat pe larg în presa rusă, afirmând că Kremlinul a promis acces preferențial pe piața rusă pentru produsele găgăuze, care sunt în principal exporturi agricole. De asemenea, ea a declarat că va asigura livrări de gaze naturale la preț redus, dar acest lucru pare imposibil, deoarece ar încălca legislația moldovenească, iar infrastructura lipsește pentru ca regiunea să primească livrări directe.⁸⁶

Dar cel mai izbitor rezultat al vizitei lui Guțul a fost angajamentul Moscovei ca banca rusă de stat, Promsvyazbank, să plătească tuturor pensionarilor și angajaților din sectorul public din regiune, care depun o cerere, o plată lunară echivalentă cu 100 de dolari (într-o țară în care pensia medie este de 220 de dolari).⁸⁷ Conform planului, aproximativ 25.000 de rezidenți ar fi eligibili pentru plăți prin intermediul unui așa-numit card de plată Mir emis de bancă. Deoarece sistemul de plăți Mir se află sub sancțiuni occidentale, rezidenții eligibili din Găgăuzia sunt nevoiți să retragă bani folosind cardul în Transnistria sau să facă achiziții electronice pe site-uri rusești.⁸⁸

Referendumul din octombrie privind stabilirea unui curs către aderarea la UE amenință acum să adâncească tensiunile dintre Chișinău și Găgăuzia.⁸⁹ În perioada premergătoare votului, Guțul și-a unit forțele cu alte partide moldovenești care se opun eforturilor președintei Sandu de a obține aderarea la UE, care au format împreună un nou bloc electoral.⁹⁰ Este probabil ca mulți alegători din Găgăuzia, care

economiei Rusiei pe timp de război”, Taking Additional Measures to Degrade Russia’s Wartime Economy, Departamentul de Stat al SUA, 12 iunie 2024.

⁸⁶ „Am cerut să cumpărăm gaz direct de la Gazprom”, Newsmaker.md, 13 martie 2024. În conformitate cu legislația națională, prețurile nu pot varia de la o regiune la alta în Moldova. „Carduri de plată Mir pentru Găgăuzia și (din nou) gaz ieftin. Ce nu e în regulă cu promisiunile lui Guțul după vizita sa în Rusia?” Nokta.md, 28 martie 2024.

⁸⁷ „Inițiativa moldovenească este un exemplu strălucit de abordare oportunistă a Rusiei și de influență profundă a agențiilor de informații asupra politicii sale externe”, au scris doi experți ruși cu vechime în serviciile de securitate ale țării. Irina Borogan și Andrei Soldatov. „Kremlinul decide să cumpere o populație”, Centrul pentru analiza politicilor europene, 12 aprilie 2024.

⁸⁸ „Cardurile rusești Mir, imposibil de utilizat fizic pe teritoriul Moldovei, BNM”, IPN.md, 13 aprilie 2024.

⁸⁹ Alegerile moldovenești nu au loc în Transnistria, dar locuitorii Transnistriei cu pașapoarte moldovenești au dreptul să voteze pe teritoriul Moldovei aflat sub controlul Chișinăului. Șeful conglomeratului de afaceri Sheriff, Victor Gușan, a declarat oficialilor moldoveni că nu dorește ca Transnistria și locuitorii săi să fie implicați în referendum. Interviuri cu Crisis Group, oficiali moldoveni, noiembrie-iunie 2024.

⁹⁰ La 21 aprilie 2024, la Moscova, partidele moldovenești de opoziție legate de Ilan Șor au fondat blocul electoral Victorie, cu oligarhul în fruntea sa. Ei susțin aderarea Moldovei la Uniunea Economică Eurasiatică, spre deosebire de aderarea la UE, și aprofundarea relațiilor cu Rusia. A se vedea „Opoziția moldoveană anunță un nou bloc electoral în cadrul unui eveniment la Moscova”, Euractiv, 22 aprilie 2024. Guțul și alte persoane legate de partidul lui Șor sunt autorizate să participe atât la alegerile prezidențiale din 2024, cât și la alegerile parlamentare din 2025 din Moldova, după ce Curtea Constituțională a țării a anulat în martie 2024 legislația menită să interzică membrilor individuali ai partidelor interzise să candideze pentru mai mulți ani. A se vedea „Instanța din Republica Moldova a anulat legea care interzice partidului pro-rus la urne”, Reuters, 26 martie 2024. Totuși, pe 7 august, Comisia Electorală Centrală a refuzat înregistrarea Blocului „Victorie” pentru alegerile prezidențiale și referendum, pe motiv că denumirea blocului este similară cu cea a unuia dintre partidele-membre, dar și pentru că din bloc face parte partidul neconstituțional Șor. A se

reprezintă aproximativ 5% din voturile națiunii, să se abțină sau să voteze împotriva aderării la UE – suficient pentru a avea un impact, dar numai într-o numărătoare foarte strânsă.

În orice caz, votul planificat a accentuat deja percepția regiunii cu privire la diferențele sale față de restul Moldovei, deși acestea nu sunt deloc noi. După ce Moldova a semnat pactul său comercial cu UE în 2014, un referendum organizat în Găgăuzia – pe care guvernul de la Chișinău l-a declarat ilegal – a înregistrat peste 98% de voturi în favoarea aderării la blocul comercial al fostelor state sovietice condus de Rusia, Uniunea Vamală Eurasiatică, în detrimentul UE.⁹¹

IV. Provocări iminente

Dincolo de necesitatea de a gestiona relațiile tensionate cu Transnistria și Găgăuzia, perioada următoare va aduce la Chișinău două provocări cu consecințe deosebite pentru stabilitatea Moldovei: în primul rând, navigarea pe calea viitoarelor scrutine electorale pe fondul amestecului Rusiei și, în al doilea rând, navigarea pe calea negocierilor privind viitorul livrărilor de gaze rusești către Transnistria și centrala sa electrică critică, înainte de termenul-limită de la sfârșitul anului.

A. *Trei mari voturi*

Alegerile prezidențiale din Moldova din 20 octombrie vin într-un moment incert pentru țară. Președintele în exercițiu, Maia Sandu, și-a îmbunătățit șansele de a obține un al doilea mandat prin asocierea scrutinului prezidențial cu referendumul privind aderarea la UE.⁹² În timp ce sondajele sugerează că se confruntă cu o provocare serioasă, deoarece sprijinul pentru partidul său PAS se clatină, în mare parte din cauza maladii economice actuale a Moldovei, acestea arată, de asemenea, un sprijin puternic pentru aderarea la UE.⁹³ Legislația moldovenească a interzis combinarea alegerilor naționale cu un referendum.⁹⁴ Dar partidul lui Sandu a votat pentru eliminarea acestei restricții, în timp ce președinta a susținut că referendumul – care, în

vedea și „Blocul Victorie nu a fost înregistrat pentru participarea la alegerile prezidențiale și referendum. De ce?”. NewsMaker, 7 august 2024.

⁹¹ A se vedea „Găgăuzia a votat în favoarea Uniunii Vamale”, *Kommersant*, 4 februarie 2014.

⁹² Pe 16 mai, Parlamentul a modificat întrebarea adresată la referendum. În locul întrebării „Susțineți aderarea Republicii Moldova la Uniunea Europeană?”, aceasta va fi: „Susțineți modificarea Constituției în vederea aderării Republicii Moldova la Uniunea Europeană?”. A se citi „Parlamentul a aprobat data referendumului privind aderarea la UE și a schimbat formularea întrebării”, News Maker, 16 mai 2024.

⁹³ Potrivit unui sondaj IMAS efectuat în iulie, 41,5% ar vota pentru Sandu, 14,2% pentru Stoianoglo, 13,3% pentru Renato Usatii, 10,9% pentru Irina Vlah și 7,4% pentru Ion Chicu, ceea ce înseamnă că scrutinul ar avea și turul doi. Circa 58% dintre respondenți consideră că ar fi bine să vină altă persoană la Președinția Republicii Moldova. Deși 53% susțin aderarea la UE, dacă s-ar desfășura un referendum privind aderarea la Uniunea Eurasiatică, condusă de Rusia, 38% ar vota în favoarea inițiativei. A se citi „Barometrul socio-politic”, IMAS, iulie 2024.

⁹⁴ Printre aliații Moldovei de la Bruxelles, unii oficiali UE au pus la îndoială oportunitatea organizării unui referendum atât de devreme în procesul de aderare la UE, pe care l-au considerat inutil și prematur. Rezultatele referendumului nu au nicio influență directă asupra procesului. Interviuuri ale Crisis Group cu oficiali și diplomați UE, noiembrie 2023 - martie 2024.

caz de succes, ar duce la modificarea Constituției țării pentru a declara integrarea europeană drept obiectiv strategic – era necesar pentru a se asigura că Moldova continuă să urmeze calea aderării, indiferent de cine va deține funcția în viitor.

Referendumul UE nu este o mare binefacere pentru Sandu. Acesta i-a galvanizat pe cei care se opun aderării la blocul comunitar, anunțând o călătorie dificilă înainte de scrutin și, posibil, până la alegerile parlamentare de la începutul anului 2025. Opozanții lui Sandu au îndemnat la boicotarea referendumului.⁹⁵ Unul dintre aceștia este fostul președinte și lider al Partidului Socialist, Igor Dodon, care a creat legături strânse cu Moscova în timpul mandatului său. La 8 iulie, acesta a anunțat că se retrage din cursa pentru președinție și și-a acordat sprijinul fostului procuror general Alexandr Stoianoglo, în încercarea de a consolida opoziția față de Sandu.⁹⁶

În ciuda faptului că influența Moscovei s-a diminuat, o minoritate semnificativă de alegători din întreaga țară rămân loiali Rusiei și sceptici în ceea ce privește orientarea guvernului către Occident.⁹⁷ Acest lucru reiese clar din opiniile profund polarizate ale moldovenilor cu privire la războiul din Ucraina. Un sondaj realizat în august 2023 a arătat că puțin peste o treime dintre moldoveni credeau că Ucraina are dreptate în conflictul din vecinătate, în timp ce un alt sondaj, în iulie, arată că 59% din respondenți nu sunt de acord ca forțele externe ar trebui să acorde mai mult armament Ucrainei.⁹⁸ Unii locuitori au găzduit refugiați ucraineni, dar au refuzat să dea vina pe Rusia pentru război, provocând tensiuni.⁹⁹ Această divergență de opinii poate fi întâlnită chiar și în cadrul armatei moldovenești. O investigație media ar fi dezvăluit că fostul șef al Statului-Major a împărtășit informații militare sensibile cu serviciile de informații rusești în 2022 și a părut să repete povestea Rusiei conform căreia aceasta luptă împotriva fascismului în Ucraina.¹⁰⁰

⁹⁵ „Opoziția cere boicotarea referendumului privind aderarea Moldovei la UE”, Reuters, 18 aprilie 2024. „Dodon a cerut boicotarea referendumului de aderare la UE”, RIA Novosti, 17 iunie 2024.

⁹⁶ „Dodon spune că nu va candida la alegerile prezidențiale din Moldova și îl susține pe fostul procuror general”, RFE/RL (Moldova), 8 iulie 2024.

⁹⁷ Un sondaj realizat de organizația WatchDog a arătat că 27,5% dintre respondenți au considerat că sursele de limbă rusă sunt de încredere – o scădere față de 42,9% în 2021, totuși o parte semnificativă a populației. A se vedea „În Republica Moldova, Rusia încă se simte «acasă», WatchDog.MD, 8 septembrie 2023. Potrivit unui sondaj IMAS din iulie, 45% dintre moldoveni susțin relații la fel de bune cu Rusia și Uniunea Europeană, în timp ce 31% sunt pro-europeni și 12% sunt pro-ruși. Vezi „Barometrul socio-politic”.

⁹⁸ Potrivit sondajului Barometrului Opiniei Publice, la întrebarea cine are dreptate în război, 33,9% au ales Ucraina, 25,1% Rusia, iar 23,9% au spus că nimeni. În ceea ce privește natura conflictului, 35,1% au considerat că acesta a pornit de la apărarea de către Rusia a teritoriilor sale protejate din estul Ucrainei împotriva atacurilor sau că a fost o operațiune de eliberare a Ucrainei de nazism, în timp ce 33,4% l-au numit o invazie neprovocată. A se vedea Barometrul Opiniei Publice, august 2023. Potrivit sondajului IMAS din iulie, 55% consideră că războiul trebuie să înceteze și Rusia ar trebui să păstreze teritoriile ocupate, 49% cred că Puțin se apropie de scopurile de război pe care și le-a propus, 48% cred că Rusia nu poate fi învinsă în război și 59% consideră că actorii externi nu ar trebui să furnizeze mai mult armament Ucrainei. A se vedea Barometrul socio-politic.

⁹⁹ Interviuuri Crisis Group, locuitori ai Moldovei, februarie 2023.

¹⁰⁰ Igor Gorgan, șeful Statului-Major General al Republicii Moldova din 2013 până în 2016 și apoi între 2019 și 2021, a început să trimită informații privind ajutorul acordat de Moldova Ucrainei unui membru al serviciilor de informații militare ruse GRU în aprilie 2022, potrivit mesajelor văzute de The Insider. Într-una dintre ele, Igor Gorgan părea să salute intervenția rusă în Moldova, folosind aceeași etichetă de „fascism” pe care propaganda rusă o folosește pentru a-și denigra dușmanii:

În acest context, Rusia și-a intensificat amestecul. Autoritățile moldovene au avertizat că acțiunile de dezinformare ale Rusiei vor încerca să descurajeze populația să voteze la referendum, în încercarea de a submina credibilitatea acestuia.¹⁰¹ Publicațiile rusești îl susțin deja pe Șor cu noul său proiect politic antieuropean, care încearcă să consolideze voturile celor care se opun aderării la UE, în timp ce știrile false și videoclipurile care par a fi de origine rusă s-au răspândit online.¹⁰² Alertate de riscul amestecului Rusiei, SUA, Marea Britanie și Canada au acuzat Rusia că plănuiește să intervină în scrutinul din octombrie, emițând în iunie o declarație comună cu o formulare dură în care avertizau că Rusia „răspândește minciuni” și planifică să provoace proteste în Moldova, dacă „amestecul său în alegeri” eșuează.¹⁰³

Nu este clar cât de departe ar putea merge ingerința în alegeri. În 2023, serviciile de informații de la Kiev au declarat că au interceptat un plan al Moscovei de a organiza o lovitură de stat și de a o înlătura pe Sandu, dar nu se așteaptă ca Rusia să încerce ceva atât de dramatic înainte de voturile planificate pentru octombrie sau de scrutinul parlamentar din 2025. Cu toate acestea, este de așteptat să încerce în continuare să influențeze terenul de joc, folosind distribuirea plăților și dezinformarea pentru a influența peisajul politic.¹⁰⁴ Aceste eforturi se bazează, de asemenea, pe neîncrederea generală față de politicieni într-una dintre cele mai sărace țări din Europa, unde politica a fost văzută timp de trei decenii ca un joc corupt și unde guvernul încă se luptă să își îndeplinească multe dintre promisiuni.

B. Crize energetice iminente

Moldova a reușit să se debaraseze de aprovizionarea cu energie rusească în aproape toate domeniile, cu excepția unui singur aspect important: încă achiziționează aproximativ patru cincimi din energia sa electrică de la o centrală electrică rusească pe bază de gaz, situată în Transnistria. Gazul din Rusia, transportat prin Ucraina, alimentează în prezent Centrala termoelectrică de la Cuciurgan, cea mai mare din țară, care este deținută de compania rusă Inter-RAO. UE, SUA și instituții financiare internaționale contribuie la finanțarea construcției de noi linii de electricitate care să lege Moldova de România și care să ofere o sursă alternativă de energie, dar acest lucru necesită timp.¹⁰⁵ Între timp, poporul moldovenesc va rămâne dependent de

„Trebuie să curățăm urgent țara de toate scursurile fasciste! Mulți sunt pregătiți”. În timp ce Procuratura a deschis un dosar penal, Gorgan neagă acuzațiile. „Moldova îl lipsește pe fostul șef al Statului-Major General de decorații și grad după ce investigația The Insider a dezvăluit că este informator GRU rus”, The Insider, 5 iunie 2024.

¹⁰¹ „Moldova va lupta împotriva dezinformării rusești înainte de alegeri”, Bloomberg, 12 martie 2024.

¹⁰² După cum s-a menționat anterior, autoritățile moldovenești susțin că Moscova a finanțat luni de proteste antiguvernamentale conduse de Șor, din toamna anului 2022 până în 2023, care s-au încheiat doar după ce guvernul a reprimat partidul lui Șor. Andrew Higgins, „Numerar, cărăuși și proteste plătite: cum a acaparat un escroc o enclavă etnică”, *The New York Times*, 24 septembrie 2023.

¹⁰³ „Declarație comună privind expunerea activității subversive și a interferenței electorale a Rusiei în Moldova”, U.S. Department of State, 13 iunie 2024.

¹⁰⁴ Autoritățile moldovenești susțin că Rusia a cheltuit 2 milioane EUR pe lună pentru activitățile sale în Moldova și a cheltuit peste 15 milioane EUR pe lună în timpul alegerilor locale din noiembrie 2023, folosind mulaje care transportau numerar prin Erevan, criptomonede și carduri bancare preplătite. Interviu cu Crisis Group, oficiali moldoveni, noiembrie 2023-iunie 2024.

¹⁰⁵ Moldova construiește o linie de transport a energiei electrice de înaltă tensiune către România, care urmează să fie finalizată până în 2025. Proiectul este finanțat de BERD, Banca Europeană de

Transnistria și, indirect, de Rusia, în timp ce stabilitatea economică a Transnistriei se va baza pe gazul rusesc subvenționat și pe veniturile din facturile de energie electrică ale Moldovei.¹⁰⁶ Atât liderii de la Chișinău, cât și cei de la Tiraspol își fac acum griji cu privire la modul în care vor menține luminile aprinse după ce contractul de tranzit pentru gazul furnizat de Gazprom și transportat prin Ucraina expiră la 31 decembrie.

Eșecul de a găsi o modalitate de a menține fluxul de gaze rusești ar putea declanșa o criză energetică de o amploare mai mare decât cea din 2022 (a se vedea Secțiunea II), făcând ca prețurile să crească vertiginos și provocând pene de curent în Moldova, devastând totodată economia Transnistriei.¹⁰⁷ Atât guvernul moldovean, cât și administrația transnistreană de facto par dornice să ajungă la un acord pentru a continua actualul aranjament – deși oficialii intransigenți de la Chișinău au sugerat că reducerea livrărilor ar putea ajuta la forțarea Transnistriei să se reintegreze în Moldova în condițiile capitalei.¹⁰⁸

Pe hârtie, încheierea oricărui acord care implică Moscova și Kiev ar părea extrem de dificilă, însă perspectivele nu sunt chiar atât de sumbre. Interesele Rusiei de a promova o influență mai mare în Moldova înseamnă că dorește să mențină fluxul de gaze către Transnistria, deoarece aceasta este una dintre ultimele și cele mai eficiente surse de influență ale sale în țară. Kievul, între timp, a arătat că este înțelegător față de preocupările Moldovei. În mai, ministrul moldovean al Energiei a declarat pentru Bloomberg că Moldova și Ucraina au ajuns la un acord informal pentru a menține fluxul de gaze naturale către Transnistria, sugerând că gazele rusești ar putea fi pompate, în schimb, prin Turcia.¹⁰⁹

Investiții, Banca Mondială și UE, la un preț de 260 de milioane EUR. În 2024, BERD a oferit o sumă suplimentară de 30,8 milioane de euro pentru construirea unei a doua linii de transport către România până în 2028, iar SUA au promis 220 de milioane de dolari pentru construirea unei a treia. Moldova se așteaptă ca prin construirea acestor linii să se poată integra pe piața energetică europeană până în 2028. A se vedea „Construcția liniei electrice de înaltă tensiune de 400 kV Vulcănești-Chișinău va fi finalizată până în 2025, iar construcția liniei electrice Bălți-Suceava este, de asemenea, planificată”, InfoMarket, 7 februarie 2023. „Sprijinirea securității energetice a Moldovei cu un împrumut de 30,8 milioane EUR pentru dezvoltarea rețelei electrice”, BERD, 13 martie 2024. „Parlamentul moldovean a ratificat un acord cu BERD privind un împrumut de 30,8 milioane de euro pentru construcția liniei electrice de transport de 400 kV Bălți-Suceava”, InfoMarket, 26 aprilie 2024. „Va fi construită a treia linie electrică de interconectare Moldova-România”, IPN.md, 30 aprilie 2024.¹⁰⁶ Fluxurile de gaze rusești prin Ucraina și Moldova către regiunea sa separatistă estică sunt critice, deși este vorba despre un volum relativ mic, de aproximativ 5,7 milioane de metri cubi pe zi. În toamna anului 2023, Chișinăul și Tiraspolul au semnat un acord de furnizare a energiei electrice către Moldova până la sfârșitul anului 2024, la un preț de 66 de dolari pe MW. A se vedea „Moldova nu va mai cumpăra gaze de la Gazprom din Rusia – ministrul Energiei”, Reuters, 2 octombrie 2023. „Informații privind contractul dintre MGRES și Energocom”, Guvernul Transnistriei, 25 octombrie 2023.¹⁰⁷ Pe 9 august, în urma incursiunii Ucrainei în regiunea rusească Kursk, în urma căreia trupele ucrainene au preluat controlul asupra stației de distribuție a gazului Sudzha, Moldova a adoptat măsuri pentru a preveni riscul sistării furnizării de gaz rusesc în Transnistria, prin Ucraina. România a declarat că va susține securitatea energetică a Moldovei. „Moldova a adoptat măsuri preventive în contextul riscului perturbării furnizării de gaz rusesc prin Ucraina”, Oreanda News, 9 august 2024.¹⁰⁸ Interviu cu Crisis Group, oficial moldovean, Chișinău, 7 februarie 2023. A se vedea și „De ce nu mai cumpără Chișinăul gaz rusesc? Și cum poate Gazprom să lase întreaga Moldovă fără lumină? O discuție amănunțită cu Sergiu Tofilat, membru al Consiliului de Administrație al Moldovagaz”, Republic.ru, 28 august 2023.

¹⁰⁹ Gazprom ar putea livra gazul în Turcia și apoi prin Bulgaria și România, dar ar trebui să treacă prin teritoriul ucrainean din cauza designului rutei alternative a conductei. Totuși, aceasta ar fi o

Cumpărătorii europeni și oficialii UE analizează, de asemenea, un acord mai amplu care ar permite gazului să continue să curgă prin principala arteră de conducte a Ucrainei, deși contururile unui astfel de acord rămân neclare. Fără un acord mai amplu, volumele de gaze necesare Transnistriei sunt prea mici pentru a menține deschisă această rută de aprovizionare. Opțiunile pentru un acord care ar implica fluxuri mai mari de gaze sunt complicate de faptul că Ucraina și Rusia nu vor să vorbească între ele. Deși Kievul a declarat că nu își va reînnoi contractul cu Gazprom, în martie 2024 a precizat că ar fi gata să accepte continuarea fluxurilor pe teritoriul său, dacă țările europene i-ar cere acest lucru.¹¹⁰ Însă toate schemele lansate de oficialii europeni și de companiile de gaze în acest sens, inclusiv prin încercarea de a înlocui gazul rusesc cu cel azer, sunt dificil de pus în aplicare – nu în ultimul rând, din cauza impulsului politic de la Bruxelles de a nu mai cumpăra gaz rusesc.¹¹¹

V. Privind spre viitor

Înainte de votul din 20 octombrie din Moldova, autoritățile naționale și susținătorii lor occidentali sunt foarte conștienți de pericolele pe care le reprezintă amestecul Rusiei. În timp ce pârghiile de influență pe care Moscova le poate folosi s-au diminuat – în special atâta vreme cât forțele sale sunt blocate în estul Ucrainei – ea are încă niște săgeți în tolba sa, inclusiv metode care s-au dovedit perturbatoare în trecut. De asemenea, deține încă influența asupra unei minorități semnificative din țară. Acest lucru îi permite să exploateze fisurile interne ale Moldovei, care sunt una dintre cele mai mari vulnerabilități ale Moldovei. Dar există măsuri pe care Moldova le poate lua pentru a-și proteja stabilitatea și alegerile și, probabil să-și îmbunătățească perspectivele de aderare la UE.

perspectivă diferită de pompare a unor volume mari, inclusiv către mai multe state membre ale UE, prin intermediul rutelor tradiționale de conducte pe care le acoperă actualul contract ruso-ucrainean. A se vedea „Moldova și Ucraina vor menține fluxurile de gaze rusești către regiunea separatistă”, Bloomberg, 6 mai 2024

¹¹⁰ Principalii cumpărători de gaz rusesc pompat prin Ucraina, care rămâne în mare parte mai ieftin decât importurile de gaz natural lichefiat, sunt Austria, Slovacia, Ungaria, Croația, Moldova, Slovenia și Italia – deși majoritatea au luat măsuri pentru a-și diversifica sursele de aprovizionare. „Explicații: ce se va întâmpla când expiră acordul de tranzit al gazelor din Ucraina?”, Reuters, 14 iunie 2024. „Ucraina nu își va prelungi contractul cu Gazprom”, RBC, 18 martie 2024; „Ucraina este gata să continue tranzitul de gaze din Rusia la cererea UE”, TASS, 4 martie 2024.

¹¹¹ Mai multe opțiuni ar fi luate în considerare de oficialii europeni, care se tem că orice prelungire a contractului ar submina eforturile lor de a limita veniturile energetice ale Rusiei. De exemplu, o opțiune ar fi ca restul clienților europeni ai Gazprom să negocieze direct cu gigantul rus al gazului, cumpărând efectiv gaz la granița dintre Rusia și Ucraina, în loc de la granița dintre Ucraina și UE. Acest lucru ar evita necesitatea unor discuții directe și a unui nou acord între Kiev și Moscova. „Europa poartă discuții pentru a menține în funcțiune gazoductul Rusia-Ucraina”, Bloomberg, 10 iunie 2024. „Europa vrea să mențină fluxul de gaze rusești prin Ucraina. Meduza analizează opțiunile în discuție”, Meduza, 18 iunie 2024.

A. Implicarea Transnistriei și Găgăuziei

Schimbările geopolitice și comerciale provocate de atacul Rusiei asupra Ucrainei au oferit Moldovei o ocazie rară de a se apropia de regiunile disidente care, dacă li s-ar oferi șansa, s-ar putea vedea ca potențiali beneficiari ai unei relații mai calde cu Occidentul. Dar, indiferent dacă este justificată sau nu, noua abordare mai fermă a Chișinăului față de Transnistria și Găgăuzia riscă să irosească această deschidere potențială și să le convingă pe cele două că interesele lor depind de păstrarea liniei vitale către Moscova.

O parte a provocării este depășirea inerției politice. Partidul de guvernământ PAS din Moldova consideră, fără îndoială, că reluarea dialogului de reintegrare cu Transnistria, înghețat de mult, este o povară de care nu are nevoie acum. Pentru început, tensiunile cu regiunea ocupă un loc scăzut pe lista preocupărilor alegătorilor, doar 1,9% dintre moldoveni considerând-o, în 2023, o prioritate.¹¹² Mai mult, obstacolele care trebuie depășite sunt copleșitoare pentru o națiune care se luptă deja să își mențină economia pe linia de plutire, să combată corupția și să înceapă reformele necesare pentru aderarea la UE. Printre problemele care necesită atenție s-ar număra consecințele economice ale absorbției unei populații cu mulți cetățeni pensionați, precum și problemele dificile legate de instituțiile de facto de lungă durată din Transnistria și de modul de negociere a unei soluții la prezența militară continuă a Rusiei și la depozitul de arme.¹¹³

Cu sondajele iminente în minte, politicienii moldoveni cu orientare occidentală se tem, fără îndoială, că reintegrarea ar schimba permanent politica electorală în detrimentul lor, cu sute de mii de voturi transnistrene suplimentare care ar putea merge către forțele politice care favorizează legături mai strânse cu Moscova, și se opun integrării europene. „Mediul politic intern nu este favorabil [discuțiilor despre] reintegrarea Transnistriei”, a declarat un fost oficial moldovean la o conferință, la Chișinău. „Doar imaginați-vă cum ar fi să punem acest lucru pe agenda politică: cine ar îndrăzni din punct de vedere politic să își asume aceste costuri?”¹¹⁴

Chiar și așa, ratarea oportunității de a se angaja într-un dialog cu Transnistria și de a începe să abordeze aceste provocări ar putea genera obstacole mai mari mai târziu, nu în ultimul rând pentru că va trebui depășită reticența care se acumulează între timp. De asemenea, diviziunile interne ar putea complica calea Moldovei către aderarea la UE. Lăsarea nerezolvată a conflictului dintre Moldova și regiunea separatistă ar da de gândit unui număr de state membre ale UE, care iau decizia finală privind aderarea oricărei țări candidate. Deși șeful diplomației UE, Josep Borrell, a semnalat în iunie 2023 că Moldova ar putea urma modelul Ciprului, membru al UE încă divizat – mai întâi să adere la bloc, apoi să încerce să rezolve divizarea mai târziu – mulți oficiali europeni sunt înclinați să nu fie de acord, în mare parte din cauza influenței Rusiei asupra faliei interne a Moldovei.¹¹⁵ UE „ar dori ca acestea să intre ca

¹¹² A se vedea sondajul Barometrul opiniei publice, august 2023.

¹¹³ Aceste preocupări de lungă durată au fost discutate în cadrul unei conferințe, la Chișinău, care a reunit participanți guvernamentali și internaționali pentru a trasa o hartă a provocărilor pe care le-ar putea însemna reintegrarea. „Forumul de reintegrare”, Privesc.eu, 11 aprilie 2024.

¹¹⁴ „Forumul de reintegrare”, Privesc.eu, 11 aprilie 2024.

¹¹⁵ „Comunitatea politică europeană: Declarații de presă ale Înaltului Reprezentant/Vicepreședintelui Josep Borrell la sosirea la reuniune”, EEAS, 1 iunie 2023.

țări cu drepturi depline și cu disputele lor teritoriale pe deplin rezolvate”, a declarat un oficial UE care se ocupă de extindere. „În caz contrar, vom importa probleme și (alții) vor avea întotdeauna influență și vor interveni în UE”.¹¹⁶

Ar fi utile unele clarificări în acest sens din partea liderilor europeni. Comentariile lui Borrell cu privire la cazul Ciprului au părut menite să asigure că Transnistria și, prin extensie, Rusia nu vor fi capabile să deraieze aspirațiile la UE ale Moldovei. Dar se pare că a oferit Guvernului Moldovei încă un motiv pentru a întoarce spatele unei potențiale soluționări. Într-adevăr, la începutul anului 2023, Chișinăul a început să elaboreze planuri de negocieri cu Transnistria, așteptându-se ca UE să spună că negocierile de reglementare cu Transnistria „merg mână în mână cu integrarea europeană”, după spusele unui diplomat moldovean.¹¹⁷ Dar în urma declarațiilor lui Borrell, Chișinăul a renunțat la aceste planuri.¹¹⁸

Chișinăul ar trebui să își reînnoiască efortul și să îl ducă până la capăt. Primul pas ar trebui să fie să se asigure că rămân deschise canalele de dialog între Chișinău și Tiraspol. Războiul Rusiei din Ucraina a afectat procesul de pace de decenii mediat la nivel internațional între Moldova și Transnistria. Grupul implicat în așa-numitul format 5+2 – care, pe lângă cele două părți principale, a inclus Rusia, Ucraina, Uniunea Europeană, SUA și OSCE (Organizația pentru Securitate și Cooperare în Europa) – s-a reunit ultima dată în 2019; Ucraina afirmă că, de atunci, a devenit muribundă.¹¹⁹ Deși aceste discuții nu au făcut mare lucru pentru ca părțile să se îndrepte către o rezoluție politică, ele au intermediat soluții la dezacorduri practice concrete. Acestea au inclus recunoașterea reciprocă a diplomelor și a plăcuțelor de înmatriculare; dreptul școlilor de limbă română din Transnistria de a preda; și soluționarea litigiilor privind accesul la terenurile agricole.¹²⁰ Aceste discuții au contribuit, de asemenea, la prevenirea unor ciocniri mai grave, deși, în practică, riscurile de conflict militar între Moldova și Transnistria au fost reduse de la războiul de secesiune de acum trei decenii.

Odată cu prăbușirea căilor tradiționale de dialog, discuțiile directe sporadice dintre liderii de facto ai Transnistriei și guvernul moldovean au devenit cu atât mai importante. Până în prezent, singurele canale reale pentru astfel de discuții au fost întâlnirile improvizate dintre prim-ministrul moldovean Dorin Recean și liderul transnistrean de facto Krasnoselski, în cadrul cărora se discută chestiuni economice și de securitate practice și urgente, cum ar fi achizițiile de energie electrică ale Moldovei. Transformarea actualelor contacte ad-hoc într-un dialog mai regulat ar putea oferi o cale de restabilire a încrederii.¹²¹ Chișinăul ar trebui să extindă această cale și să o

¹¹⁶ Interviu Crisis Group, înalt funcționar UE, Bruxelles, martie 2024

¹¹⁷ Interviu Crisis Group, diplomați și oficiali moldoveni, februarie 2023.

¹¹⁸ Interviu Crisis Group, fost oficial moldovean, 23 noiembrie 2023.

¹¹⁹ Interviu Crisis Group, diplomat ucrainean de rang înalt, Kiev, 4 martie 2024

¹²⁰ „Măsuri de consolidare a încrederii. Pachetul «Berlin-plus»”, OSCE.

¹²¹ Acest canal de dialog ar putea contribui, de asemenea, la informarea regiunii cu privire la fiecare etapă a negocierilor de aderare cu UE și la schimbările pe care acestea le-ar putea aduce – o parte a apropierii care este prevăzută în prezent de Bruxelles și Chișinău. Oleg Serebrian, viceprim-ministru pentru Reintegrare, „Priorități-cheie pentru agenda politică a procesului de reintegrare a Republicii Moldova”, Forumul de Reintegrare, Chișinău, 11 aprilie 2024.

folosească pentru a implica Tiraspolul în noile politici care afectează rezidenții și întreprinderile din Transnistria, iar Tiraspolul ar trebui să profite de ocazie.¹²²

Dialogul este, de asemenea, necesar pentru a atenua tensiunile din Găgăuzia. Este puțin probabil ca autoritățile Republicii Moldova să schimbe tactica în ceea ce privește refuzul lor de a dialoga cu guvernatorul Guțul, dar acest lucru nu trebuie să fie un impediment total. Într-adevăr, guvernul a ales să păstreze relațiile cu primarii, oamenii de afaceri și studenții din regiune – și chiar să distribuie fonduri de stat ocotindându-l pe guvernator.¹²³ Chișinăul ar trebui să consolideze aceste contacte și să caute altele noi: de exemplu, parlamentul moldovean ar trebui să încerce să repornească grupul său de lucru comun cu deputații găgăuzi, care a fost suspendat în urma modificărilor fiscale introduse de Chișinău, anulate între timp.¹²⁴ Pe termen lung, ambele părți va trebui să facă un pas înapoi și să analizeze negocierea unui plan mai cuprinzător care să abordeze preocupările cronice ale regiunii cu privire la ceea ce consideră a fi încălcarea de către Chișinău a drepturilor stabilite în statutul său de autonomie.¹²⁵

B. *Protejarea votului*

Tensiunile crescând înaintea de viitoarele voturi subliniază faptul că eforturile Moldovei și ale susținătorilor săi occidentali de a o proteja de interferența rusă rămân în curs de desfășurare. În timp ce serviciile de securitate lucrează la identificarea și dezamorsarea amenințărilor secrete, inițiativele pe termen lung ale țării de combatere a corupției și de reformare a sistemului judiciar – încurajate acum prin procesul de aderare la UE – reprezintă o modalitate mai sigură, dar care avansează lent, de consolidare a instituțiilor sale împotriva ingerințelor externe.

Eforturile incipiente de a contracara dezinformarea rusă rămân, de asemenea, importante. O misiune UE de doi ani, lansată în aprilie 2023 pentru a consolida sectorul de securitate și a contracara interferențele străine, a fost esențială pentru acoperirea lacunelor din capacitatea statului moldovean, în timp ce propriul său Centru pentru comunicare strategică și combaterea dezinformării își începe activitatea.¹²⁶

¹²² De asemenea, autoritățile moldovene nu ar trebui să piardă din vedere importanța legăturilor cu principalii intermediari ai puterii din Tiraspol, în special cu Gușan, proprietarul Sheriff. Un fost șef al misiunii OSCE în Moldova a declarat pentru Crisis Group că succesul relativ al așa-numitului pachet Berlin Plus, un plan intermediat de OSCE pentru ca Moldova și Transnistria să negocieze aspecte specifice din 2016 până în 2019, s-a rezumat la dialogul și influența a trei oameni-cheie: Gușan, președintele de atunci al Ucrainei, Petro Poroșenko și oligarhul moldovean Vladimir Plahotniuc. După ce Plahotniuc a fost acuzat de furtul a circa 1 miliard de dolari din principalele bănci moldovenești, înfrângerea lui Poroșenko în alegerile prezidențiale și izbucnirea pandemiei de COVID-19, dialogul a încetat efectiv. Interviu acordat pentru Crisis Group de către un diplomat american pensionat și fost șef al misiunii OSCE în Moldova, 12 aprilie 2024.

¹²³ Interviuri Crisis Group, oficiali moldoveni, noiembrie 2023-iunie 2024.

¹²⁴ „Deputații Adunării Populare a Găgăuziei își suspendă participarea la grupul de lucru comun cu deputații Parlamentului din Moldova”, Infotag.md, 13 decembrie 2023.

¹²⁵ Principalele solicitări ale găgăuzilor includ acordarea unui statut constituțional legii care definește statutul lor autonom; oprirea anulării legilor găgăuze de către instanțe la cererea guvernului moldovean; și asigurarea reprezentării găgăuze în parlamentul moldovean. De exemplu, vezi „Chișinăul și Comratul – în direcții diferite: Cum a agravat alegerea bașcanului „problemele veșnice ale găgăuzilor””.

¹²⁶ „Despre Misiunea de Parteneriat a UE în Republica Moldova”, EEAS, 31 mai 2023. „Parlamentul a aprobat crearea Centrului pentru comunicare strategică și combaterea dezinformării”, Apel, 31

Partenerii occidentali ai Moldovei ar trebui să facă presiuni asupra marilor companii de rețele de socializare pentru a face mai mult pentru a combate conținutul fals și dăunător pe platformele lor înainte de vot, inclusiv angajarea mai multor angajați cu competențe lingvistice pentru a verifica postările. Nu mai puțin esențială este investiția pe termen lung a partenerilor internaționali ai Moldovei în verificarea faptelor de către societatea civilă și în grupurile de sensibilizare a mass-media. Pe piața mass-media mică din Moldova, posturile independente se luptă și au nevoie de sprijin; susținătorii occidentali ai Moldovei ar trebui să contribuie la promovarea știrilor locale de încredere în limba rusă. În ciuda tentației de a acționa mai rapid și de a interzice orice post de televiziune suspectat de autorități că difuzează informații false, guvernul moldovean ar trebui să fie prudent în privința oricăror măsuri care afectează libertatea de exprimare. Pașii greșiți riscă să facă jocul Moscovei prin încurajarea nemulțumirilor.¹²⁷

C. Evitarea unei crize energetice

Cea mai probabilă cale de a evita o întrerupere a fluxurilor de gaze rusești către Transnistria și efectul în lanț asupra aprovizionării cu energie electrică a Moldovei este de a începe să se lucreze acum pentru a negocia o soluție între diferitele părți. Unii oficiali moldoveni par înclinați să aștepte să vadă rezultatul discuțiilor care implică alți actori europeni mai mari care încă cumpără gaz rusesc pompat prin Ucraina. Dar niciunul dintre acești actori nu este dependent în același mod și este foarte posibil să nu găsească o modalitate de prelungire a tranzitului. Orice acord de evitare a unei crize va fi cu siguranță unul complex; din acest motiv, oficialii moldoveni, împreună cu partenerii lor ucraineni și europeni, trebuie să dubleze eforturile de căutare a unei soluții discrete. Deși toți au motive să dorească să rezolve această problemă, un rezultat bun nu poate fi tratat ca de la sine înțeles.

Pe termen lung, Moldova și susținătorii săi ar trebui să intensifice eforturile de conectare a Moldovei la rețeaua UE și de eliminare a dependenței sale persistente de aprovizionarea cu gaz rusesc. Acest lucru va implica creșterea capacității interne, inclusiv prin măsuri de economisire a energiei; și consolidarea capacității României de a exporta energie electrică în țară. Însă aceste planuri nu vor face decât să plaseze problema în altă parte, dacă nu includ și Transnistria. Oprea achizițiilor de energie electrică de la centrala electrică a regiunii separatiste ar provoca grave prejudicii economice regiunii și, posibil, ar reaprinde tensiunile care s-au aprins și s-au stins periodic începând cu anii 1990.

iulie 2023. UE și Moldova intenționează, de asemenea, să își aprofundeze cooperarea în domeniul securității prin intensificarea schimbului de informații și desfășurarea mai multor exerciții militare comune. Chișinăul ar putea fi, de asemenea, inclus în programul comun de achiziții de arme al UE. „Moldova sfidează Rusia cu un pact de securitate cu UE”, *Financial Times*, 14 mai 2024.

¹²⁷ Din iunie 2022, Moldova a interzis difuzarea de știri de la televiziunile din Rusia, permițând doar emisiuni și filme de divertisment rusești. În octombrie 2023, a blocat zeci de site-uri web, inclusiv o serie de instituții de presă importante, și a suspendat licențele a șase canale TV naționale. „Moldova blochează accesul la principalele agenții de presă din Rusia”, Reuters, 30 octombrie 2023. „Moscova acuză Moldova de «rusofobie» din cauza propunerii de interzicere a site-urilor web”, *Balkan Insight*, 25 octombrie 2023.

VI. Concluzie

Guvernul Republicii Moldova se confruntă cu un moment delicat, încercând să definească o nouă cale către Occident într-o țară în care persistă diviziuni cu privire la această orientare aleasă și în timp ce Rusia încearcă să își păstreze influența prin amplificarea acestor diviziuni sociale. Pe măsură ce își trasează calea, Chișinăul se confruntă cu trei provocări majore pe termen scurt – protejarea integrității unei serii de voturi importante care urmează să aibă loc; o posibilă întrerupere a aprovizionării cu energie; și inversarea deteriorării relațiilor sale cu Găgăuzia și Transnistria.

Războiul din Ucraina este atât un catalizator, cât și un impediment în abordarea acestor provocări, dar schimbările rapide pe care le-a adus în țară oferă, de asemenea, o oportunitate rară. Chiar și pe măsură ce Chișinăul colaborează cu partenerii occidentali pentru a contracara interferențele Rusiei și interacționează cu toți actorii relevanți pentru a-și asigura viitoarele surse de energie, ar trebui să caute o reconciliere cu cele două regiuni problematice – prin extinderea dialogului ad-hoc la nivel de lideri în Transnistria și lărgirea angajamentelor la nivel inferior în cazul Găgăuziei. Cu politicienii din Chișinău și cele două regiuni considerând că rezultatul conflictului din Ucraina va fi decisiv pentru lupta lor internă, o rezolvare rapidă poate să nu fie la orizont. Cu toate acestea, poate cea mai bună investiție pe termen lung pe care o poate face Chișinăul pentru stabilitatea țării este să evite alimentarea sentimentelor de sfidare în cele două regiuni. Acest lucru ar oferi, la rândul său, guvernului moldovean șansa de a consolida legăturile economice și culturale care ar putea, cu încurajare, să lege mai strâns regiunile de Chișinău decât de Moscova.

Chișinău/Kiev/Londra/Bruxelles, 21 August 2024

Anexa A: Harta Moldovei și a gazoductelor sale, 2024

Sursa: Cercetare Crisis Group, Moldovatrangaz

International Crisis Group

Headquarters

Avenue Louise 235, 1050 Brussels, Belgium

Tel: +32 2 502 90 38

brussels@crisisgroup.org

New York Office

newyork@crisisgroup.org

Washington Office

washington@crisisgroup.org

London Office

london@crisisgroup.org

Regional Offices and Field Representation

Crisis Group also operates out of over 25 locations in Africa, Asia, Europe, the Middle East and Latin America.

See www.crisisgroup.org for details

PREVENTING WAR. SHAPING PEACE.